

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Han är ju ändå del till hälften”

- En kvalitativ och kvantitativ studie om
familjehemsplacerade barns kontakt med sina
biologiska fäder.

Socionomprogrammet

C-uppsats

Vårterminen 2008

Författare: Ia Harlén och Julia Johansson

Handledare: Monica Nordenfors

ABSTRACT

Titel: ” Han är ju ändå del till hälften” - en kvalitativ och kvantitativ studie om familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska fäder.

Författare: Ia Harlén och Julia Johansson

Nyckelord: Barn, Faderskap, Familjehem, Kön

Studiens syfte är att undersöka hur kontakten ser ut mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder, vilka faktorer som påverkar kontaktens utformning, socialtjänstens föreställningar och aktiva arbete kring familjehemsplacerade barn och deras fäder samt biologiska fäders betydelse för familjehemsplacerade barn. Uppsatsens frågeställningar berör i vilken utsträckning familjehemsplacerade barn har kontakt med sina biologiska fäder och socialsekreterares syn kring detta område.

För att bringa klarhet kring våra frågeställningar har vi främst använt oss av kvalitativa forskningsintervjuer med sex socialsekreterare på olika stadsdelar i Göteborg. Insamlingen av empirin har därutöver även skett med hjälp av en orienterande kvantitativ enkätstudie, besvarad av familjehemssekreterare, rörande 190 barn. Tanken med enkätstudien var att visa på hur kontakten till de biologiska fäderna ser ut för samtliga barn på en familjehemsenhet i Göteborg.

Vi har analyserat resultaten från främst våra intervjuer, men även våra enkäter, utifrån psykoanalytisk teori, modern familjeteori, socialkonstruktivistiskt perspektiv samt utifrån tidigare forskning inom området familjehem. Enkätstudiens resultat tyder på att det är fler mödrar än fäder som har kontakt med sina familjehemsplacerade barn och att mödrarnas kontakt med sina barn dessutom är både tätare och bättre än fädernas. Intervjustudiens resultat visar att samtliga av våra intervjupersoner anser att det är viktigt för familjehemsplacerade barn att bibehålla kontakten till sina biologiska föräldrar. Dessutom framkommer det ur intervjuerna att socialsekreterarna uppfattar att traditionella normer, med modern i centrum, fortfarande lever kvar och påverkar hur samhället är uppbyggt. Samtliga av socialsekreterarna har även uppfattningen att, i och med dessa normers starka påverkan, ställs det högre krav på moderns omsorgsförmåga och förmåga att ta hand om barnen. Dock råder det oense om huruvida Socialtjänsten påverkas av dessa normer som kan finnas i samhället.

Tack!

Först och främst vill vi tacka vår handledare Monica Nordenfors som under hela uppsatsskrivandet varit snabb med att ge feedback samt bidragit med idéer och förslag. Vi vill även ge ett varm tack till den familjehemsenhet som tagit sig tid och visat intresse för vår uppsats samt gett oss ett trevligt mottagande vid besöken på enheten. Vidare vill vi tacka de socialsekreterare som ställt upp på intervjuer och gjort det möjligt för oss att genomföra studien. Därutöver vill vi tacka våra respektive sambos som stått ut med oss i hemmen under dessa veckor när många dagar bestått av kaos och kalabalik. Slutligen vill vi även tacka våra familjer för allt stöd och positiv uppmuntran.

Tack till er alla!

Ia och Julia

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

1 INLEDNING	1
1:1 Bakgrund och Problemformulering	1
1:2 Förförståelse	1
1:3 Begreppsförklaringar	2
2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
3 FAMILJEHEM	3
3:1 Familjehemsplaceringar i Sverige	3
3:2 Familjehemmets uppkomst	4
4 TEORI	5
4:1 Synsätt på det biologiska föräldraskapet	6
4:2 Utvecklingspsykologi	7
4:2:1 Moderscentrering	7
4:2:2 ”Good-enough mothering”	7
4:2:3 Anknytningsteori	8
4:2:4 Socioemotionell utveckling	9
4:3 Modern familjeteori	9
4:3:1 Moderskap	10
4:3:2 Faderskap	11
4:4 Socialkonstruktivism	11
4:4:1 Konstruktionen av Kön/ Genus	12
5 TIDIGARE FORSKNING	13
5:1 Kontakten med de biologiska föräldrarna	13
5:2 Könsperspektiv på föräldraskap	14
6 METOD	16
6:1 Urval och Tillvägagångssätt	17
6:2 Analysmetod	19
6:3 Kritik av metoden	20
6:4 Validitet	21
6:5 Reliabilitet	21
6:6 Generaliserbarhet	22
6:7 Etiska överväganden	23
7 KONTAKTEN MELLAN FAMILJEHEMSPLACERADE BARN OCH DERAS BIOLOGISKA FÄDER: RESULTATEN FRÅN ENKÄTSTUDIEN	24
7:1 Sammanfattning	26
8 SOCIALTJÄNSTENS SYN OCH ERFARENHETER AV FAMILJEHEMSPLACERADE BARN OCH KONTAKTEN MED DERAS BIOLOGISKA FÄDER: PRESENTATION AV INTERVJUER	27
8:1 Kontakten mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder	27
8:1:1 Jämförelse: mödrars och fäders kontakt med familjehemsplacerade barn	29
8:1:2 Påverkande faktorer – missbruk, livssituation, familjehem och avstånd	30
8:1:3 Sammanfattning och diskussion	31
8:2 Faderns betydelse för barnet och identitetsutvecklingen	32
8:2:1 Sammanfattning och diskussion	34
8:3 Socialtjänstens aktiva arbete med de biologiska fäderna	35
8:3:1 Sammanfattning och diskussion	38
8:4 Synen på mödrar och fäder - Socialtjänsten och samhället	40
8:4:1 Moderskap och faderskap – könsroller och tidig anknytning	41
8:4:2 En förändrad syn på föräldraskapet? – Traditionell familjesyn och modern familjeteori	42
8:4:3 Sammanfattning och diskussion	43
9 SLUTDISKUSSION	45

10 REFERENSLISTA	49
10:1 Litteratur	49
10:2 Artiklar	50
10:3 Webbsidor	50
11 BILAGOR	51
11:1 Intervjuguide	51
11:2 Enkät.....	53

1 INLEDNING

1:1 Bakgrund och Problemformulering

I vårt samhälle idag finns det barn som av olika anledningar inte kan bo och leva med sina biologiska föräldrar, vilket kan bero på att föräldrarna inte är kapabla att ge sina barn en god omsorg. Det finns föräldrar som av olika anledningar inte klarar av sin uppgift som omsorgsgivare vilket kan bero på att föräldrarna har missbruksproblem av olika slag, lider av psykisk ohälsa eller har någon typ av funktionshinder, och därför inte har möjlighet att ta hand om sina barn. En möjlig och relativt vanlig lösning är att placera barnet i ett familjehem. Ett familjehem tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och kontakten förmedlas via socialtjänsten. Det familjehemsplacerade barnets biologiska föräldrar kan fortfarande vara juridiska vårdnadshavare och det kan vara en frivillig placering eller en tvångsplacering (Höjer 2001).

Såväl under vår utbildning på socionomprogrammet som i vårt dagliga liv i dagens samhälle har vi stött på diskussioner om föräldraskap utifrån olika könsperspektiv. Gunilla Petersson (2006) skriver att moderns band till barnet ses som överordnat faderns roll vilket går långt bak i tiden. Vi har uppfattningen att detta kan ha att göra med att bedömningar av omsorg oftast utgår från en traditionell bild av familjen, där fadern arbetar och modern ägnar sig åt hem och barn. Samtidigt skriver Petersson att samhällets bedömningar av föräldrar vilar på normer för moder- och faderskap liksom på normer för hur en familj ska fungera, vilka inte alltid är könsneutrala. Samhället ställer högre omsorgs krav på mödrar och moderns närvaro tas för given och diskuteras inte medan faderns tillräcklighet i fråga om omsorg aldrig behöver utredas i större utsträckning (Petersson 2006). Detta trots att vi i Sverige har en familjepolitik som inriktar sig på jämställdhet mellan könen. Här poängteras barnens behov av båda sina föräldrar och vi understödjer båda föräldrarnas deltagande i omsorgen om barnen.

Inom området familjehem förekommer det diskussioner om familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska föräldrar och släktingar. Tidigare forskning (Petersson 2006, Vinnerljung 1996, Höjer 2001, Franséhn 2004) visar på att normer i samhället många gånger utgår ifrån att modern ska ge omsorg om barnet och då utreds inte fädernas vilja och möjligheter i lika stor utsträckning, eftersom fäder inte alltid anses lika viktiga. I tidigare forskning (Petersson 2006, Regné 2006, Vinnerljung 1996) har diskussioner förts om varför socialtjänsten väljer att placera barn i ett familjehem samt om risken att se till faderns brister istället för möjligheter till att vara kapabel att ge en god omsorg till sitt barn. Vi anser att det är ett problem, som barnen kan få lida av, om fäder tidigt kopplas bort från barnens liv och att det mer eller mindre accepteras av samhället. Vi har uppfattningen att kontakten mellan det familjehemsplacerade barnet och deras biologiska fäder är något som socialtjänsten kan påverka och därför har vi valt att främst bygga vår studie på intervjuer med socialsekreterare. Vår studie bygger även på en mindre orienterande kvantitativ studie om hur kontakten ser ut mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder, vilken besvarats av familjehemssekreterare på en familjehemsenhet.

1:2 Förförståelse

Vår förförståelse om området grundar sig dels på tidigare arbete innan studier, då en av oss arbetat inom barnomsorgen och då kommit i kontakt med barn och föräldrar. Vi har även under vår utbildning kommit i kontakt med problemområdet på olika kurser som påverkat vår förförståelse. Vi har under vår utbildning exempelvis läst om det reflexiva

föräldraskapet och psykodynamisk teoribildning som är ämnen vi tror påverkat vårt sätt att tänka och analysera utifrån.

Under praktikperioden var en av oss på en familjeförskola där kontakten mellan barn och föräldrar var i fokus. På familjeförskolan var det främst mödrar som aktivt deltog i behandlingen medan fäderna befann sig i periferin. På familjeförskolan arbetade man i och för sig aktivt för att främja kontakten mellan barn och fäder och detta ansågs som en betydelsefull relation. Den andre av oss gjorde sin praktik på ett skol- och behandlingshem för barn som inte kan bo och leva med sina biologiska föräldrar eller i vissa fall inte heller med sina familjehemsföräldrar. Här blev det tydligt att vissa barn har en begränsad kontakt med sina fäder och att arbetet med att bevara kontakten till fäderna inte återfanns i större utsträckning. Dock fanns det vissa barn som efter att ha bott hos modern, vilket inte fungerat, kom till behandlingshemmet för att arbeta med sig själv och sedan flyttade till fadern.

På detta underlag bygger vi vår förförståelse att bedömningar av omsorg oftast utgår från en traditionell familjebild, där fadern arbetar och modern ägnar sig åt hem och barn. Samtidigt skriver Petersson (2006) att bedömningar av föräldrarna, i detta fall biologiska föräldrar, vilar på normer för moder- och faderskap liksom på normer för hur en familj ska fungera, vilka inte alltid är könsneutrala. Vi delar denna uppfattning med Petersson och upplever att samhället ställer högre omsorgskrav på mödrar och att moderns närvaro tas för given och inte diskuteras medan faderns tillräcklighet i fråga om omsorg aldrig behöver utredas i större utsträckning.

1:3 Begreppsförklaringar

Familjehem: I socialtjänstförordningen 3kap 2§ ges följande definiering av familjehem: ” *Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadiggivande vård och fostran eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt*” (Mattsson 2006 s.102).

I vår uppsats utgår vi endast ifrån kommunala placeringar i familjehem. Vi syftar alltså inte på privatplaceringar, som idag går under benämningen medgivandeärenden och faller utanför familjehemsbegreppet (Vinnerljung 1996).

Familjehemsplacerade barn: När vi i uppsatsen använder oss av begreppet familjehemsplacerade barn menar vi barn som antingen är frivilligt placerade, med stöd av socialtjänstlagen (SoL), eller med tvång, med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), i ett familjehem (Mattsson 2006). I vår text syftar begreppet enbart till barn som blivit familjehemsplacerade, och ingen annan typ av placering som exempelvis privatplaceringar eller andra hem för barn och unga. Tidigare definierades även privatplacerade barn som familjehemsbarn. I den äldre barnavårdslagen, som fanns innan den nuvarande, var i princip alla barn som bodde hos andra än sina föräldrar eller förmyndare just fosterbarn (Vinnerljung 1996).

Vi har valt att till stor del använda oss av den nyare beteckningen: familjehem, familjehemsplacerade barn samt familjehemsföräldrar, i vår text. Dock förekommer den äldre beteckningen fosterhem, fosterbarn och fosterfamilj på vissa ställen i texten då denna beteckning fortfarande idag används och förekommer i stor utsträckning i den litteratur som vi refererar till.

Psykologiskt föräldraskap: När vi använder oss av begreppet psykologiskt föräldraskap utgår vi ifrån barnets upplevelse av de vuxna som barnet känner trygghet och närhet hos. Det psykologiska föräldraskapet är något som formas efter hand genom samvaro med barnet och är viktigt för barnets utveckling. Barnet behöver en eller flera stödjande

anknytningspersoner som ger omsorg, skydd och närhet när barnet behöver det (Mattsson 2006). Med psykologiska föräldraskap syftar Bo Vinnerljung (1996) till de vuxna som kontinuerligt tillfredsställer barns behov, mer eller mindre dagligen under en längre tid.

Genus: Genus är ett begrepp som fortfarande är föremål för en livlig diskussion, dock är de flesta forskare ense om förståelsen av genus som en kulturellt skapad maktordning relaterad till föreställningar om manligt och kvinnligt (Ambjörnsson 2004). När vi använder oss av begreppet genus syftar vi till såväl traditionella som moderna föreställningar om vad som anses vara manligt och kvinnligt.

Kön: När vi i uppsatsen diskuterar kring kön syftar vi till såväl könsidentitet, som är knuten till det biologiska könet, som könsroller, som handlar om vilka förväntningar samhället har på män och kvinnor/mödrar och fäder (Larsson, H 2005).

Reflexivt moderskap: När vi i vårt teoretiska avsnitt tar upp begreppet *reflexivt moderskap* syftar vi till hur kvinnor idag reflexivt formar sin självuppfattning som könsvarer och föräldrar. Begreppet omfattar nya tankegångar där de traditionella föräldrarollerna, baserade på kön, upplöses och ersätts av ett mer reflexivt nytänkande (Franséhn 2003).

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med uppsatsen är att ta reda på hur kontakten mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska föräldrar, främst fäder, ser ut. Vidare är syftet att undersöka socialsekreterares föreställningar om biologiska fäders/mödrars betydelse för sina barn samt deras arbete inom området familjehem.

Frågeställningar:

I vilken utsträckning har familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder kontakt?

Arbetar socialtjänsten för att kontakten mellan barnen och deras biologiska fäder ska upprätthållas och i så fall hur?

Vilka faktorer påverkar kontakten mellan barnen och deras biologiska föräldrar?

Upplever socialsekreterare några skillnader i sitt respektive samhällets förhållningssätt gentemot mödrar respektive fäder?

3 FAMILJEHEM

3:1 Familjehemsplaceringar i Sverige

Enligt Titti Mattsson (2006) är den sociala barnvården i Sverige en viktig del av den kommunala verksamheten som berör barn och ungdomar. Familjehemsplaceringar av

barn och unga är en av de vanligaste insatserna inom den sociala barnvården. Den kommunala verksamheten bedrivs på så sätt att ”vanliga” familjer tar på sig uppdraget att ta emot ett eller flera barn i sina hem för vård och fostran. Det är samtidigt kommunerna som har det övergripande ansvaret för placeringen, som antingen sker frivilligt med hjälp av socialtjänstlagen eller med tvång med stöd av LVU. De barn som placeras i familjehem är på många sätt en mycket utsatt grupp. Dessa barn kommer inte sällan från uppväxtmiljöer som präglats av bristande omsorg, otrygghet, svek och ensamhet. Genom en familjehemsplacering utsätts barnet för ytterligare påfrestningar då barnet tvingas lämna sitt föräldrahem, flytta in i en ny familj för att där bli föremål för offentlig vård och omsorg (Mattsson 2006). Kjell Hansson (2001) skriver att en positiv effekt som gått att urskilja från familjehemsplaceringar är att de tycks kunna ersätta alternativa behandlingar av mer restriktiv karaktär, som exempelvis psykiatrisk vård, eller vård av mer institutionaliserad karaktär. Detta betyder att familjehemsplacering är en vårdform där det går att ta hand om ganska svåra problem, då ett av de primära målen vid familjehemsplacering är att ge en stabil familjeomgivning (Hansson 2001).

I Sverige har ungefär 3-4 procent av den svenskfödda vuxna befolkningen varit placerad i familjehem under en kortare eller längre period av sin barndom. År 2004 var 15 045 barn familjehemsplacerade varav tre fjärdedelar av barnen frivilligt placerade och en fjärdedel tvångsplacerade. Familjehem är inte bara en av de mest använda vårdinsatserna inom socialtjänsten utan anses även allmänt som den mest naturliga och lämpliga formen för barn och ungdomar. Detta på grund av att den i hög grad anses tillgodose de principer om normalisering, närhet och frivillighet som den sociala barnvården står för. En av anledningarna till att man placerar barn och unga i familjehem är den nära anknytningen till vuxna som anses som ett komplement till de biologiska föräldrarna. Det vanligaste familjehemmet är hos människor som barnet inte känner eller har någon anknytning till, så kallade främmande familjehem. De placeringar som finns inom ramen för barnets nätverk kallas vanligen för ”släktinghem” eller andra ”närstående hem”. Utöver dessa finns jourhem och beredskaps hem. Enligt föreningen Familjehemmens riksförbund finns det i Sverige cirka 8000 familjehem. År 2000 familjehemsplacerades 2500 barn, av dem hamnade 450 barn (cirka 20 procent) hos släktingar (Mattsson 2006).

I ett historiskt perspektiv har familjehemsplacerade barn minskat i Sverige under det sista århundradet för att sedan öka igen under det senaste decenniet. År 1922 fanns det 37 000 fosterbarn, år 1950 28 000 fosterbarn och år 1990 10 000 fosterbarn. Från mitten av 1990-talet har dock antalet familjehemsplacerade barn ökat, år 2004 var cirka 15 000 barn placerade i familjehem någon gång under året. Ökningens främsta anledning är placerandet av tonåringar (Mattsson 2006).

3:2 Familjehemmets uppkomst

Historien om inrättningar för föräldralösa eller övergivna barn går långt tillbaka i tiden och kan dateras redan till medeltiden. Främst var det kyrkan och religiöst präglade välgörenhetsföreningar som tog sig an dessa barn. Från början fanns ingen särskild barnverksamhet då barn ansågs hjälpbehövande precis som vuxna och hamnade därför på samma fattigvårdsinrättningar som gamla och sjuka. De första ansatserna till en särlagstiftning skedde först år 1619, vilket var en författning om städernas styrelse, och 1624-års hospitalordning, då begreppet barnhus infördes. Dock fortsatte omhändertagandet av de utsatta barnen som tidigare, då lagstiftningen inte fick någon större genomslagskraft av ekonomiska skäl, och kringgång mellan byar och gårdar samt fortgick utackordering. Först under 1700-talets första hälft tillkom ett flertal barnhus. Dock visade sig de dåliga förhållandena fortsätta och barnhusen uppvisade skrämmande höga dödsiffror bland små barn och dålig social utveckling för äldre barn. I en

kungagörelse år 1785 utfärdades uppmuntran och en belöning till fosterföräldrar som skulle kunna tänka sig att uppfostra barnhusbarn (Mattsson 2006).

Under 1800-talet återupptogs barnhusen igen, men målet var denna gång att skapa mindre barnhus med hemprägel och kontinuitet. Detta blev en billig och administrativt enkel vårdform. År 1894 tillsattes en kommitté vars utredning än en gång bekräftade missförhållandena vilket ledde till att flera nya lagar rörande barns rättsliga ställning tillkom vid 1902-års riksdag, där det för första gången bekräftades i lagstiftning att barn och vuxna skulle behandlas olika och att samhället hade skyldigheter för barns uppfostran (Mattsson 2006).

Utvecklingen fortsatte under 1900-talet där lagar tillkom om fosterbarnsvård, om behandling av minderåriga förbrytare, om uppfostran av då så kallade vanartade barn och i sedligt avseende försummade barn. För ungdomar i åldrarna 15-18 år tillkom bestämmelser om tvångsuppfostran inom ramen för den straffrättsliga lagstiftningen. I samband med en lagstiftningsreform 1945 ändrade barnhemmen beteckning till barnavårdsanstalter och landstingen övertog huvudmannaskapet för dessa. Under 1960-talet utvecklades den sociala barnavården ytterligare, bland annat med fler typer av barnhem och ungdomsvårdsskolor. Socialtjänsten lade runt 1970-talet fram förslag att sammanföra de sociala vårdlagarna, däribland barnavårdslagen, och att samordna den kommunala socialvården. Propositionen antogs vilket bidrog till att den svenska regleringen rörande den sociala barnavården kom att integreras med övrig lagstiftning i en socialtjänstlag den första januari 1982. Med den nya lagstiftningen infördes bland annat begreppen familjehem och familjehemsplacerade barn (Mattsson 2006).

Från och med den första januari 2002 lyder familjehemsplaceringar av barn och unga under en ny socialtjänstlag, med skyldighet att upprätta en vårdplan när barn exempelvis skall familjehemsplaceras. För att stärka barnperspektivet har även begreppet ”barnets bästa” införts i lagen och efter att ett barn har placerats i samma familjehem i tre år skall socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnad. Enligt socialtjänstlagen har kommunen resursansvaret för att det finns tillgång till familjehem och hem för vård eller boende för barn och unga som behöver vistas utanför det egna hemmet. Statens Institutionsstyrelse ansvarar för förekomsten, ledningen och tillsynen av dessa hem. I ett långsiktigt perspektiv har fosterbarnsvården ändrats från det att familjehemsföräldrarna tagit hand om ett barn och ersatt de biologiska föräldrarna till att öppna sitt hem för ett barn med hela barnets släkt, historia och nätverk. Denna förändring ställer nya krav på arbete inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg och även på familjehemsföräldrarna (Mattsson 2006).

4 TEORI

Vi har valt att utgå ifrån två huvudteorier, *utvecklingspsykologi* och *modern familjeteori*. Thomas Johansson (2003, 2004) och Mona Franséhn (2004) skriver att synen på moderskap respektive faderskap har växlat under olika tidsepoker och vi hoppas att, genom vårt teoretiska avsnitt, kunna ge en referensram för hur man tidigare och idag ser på föräldraskap. Den utvecklingspsykologiska teorin valde vi eftersom den i högsta grad präglar dagens syn på föräldraskap såväl hos professionella som i övriga samhället eftersom den under så många år var det dominerande synsättet (Franséhn 2004). Samtidigt har det moderna familjeteoretiska synsättet idag kommit att prägla samhället och vår tanke var att sätta den moderna familjeteorin i jämförelse till utvecklingspsykologin, eftersom de på många plan står i motsats till varandra. Den

främsta anledningen till att vi valt dessa två huvudteorier utgår ifrån vår föreställning att även socialsekreterare präglas av de synsätt som råder i samhället i deras arbete med de familjehemsplacerade barnen. I vår studie utgår vi även ifrån olika synsätt på det biologiska föräldraskapet. Främst finns det två synsätt, det ena benämns som det behovsorienterade synsättet och det andra benämns som det relationsorienterade synsättet, vilka förekommer i tidigare forskning inom området (Höjer 2001, Mattsson 2006). Vi har valt att belysa synen på det biologiska föräldraskapet med utgångspunkt i dessa synsätt, dels för att få en mer nyanserad bild än den vi utgår från i Sverige, och dels för att själva kunna dra paralleller och se på överensstämmelser utifrån det som vi kommer fram till i vår studie. Vi har även valt att använda oss av ett socialkonstruktivistiskt perspektiv då det är nära kopplat till modern familjeteori och belyser en intressant aspekt av hur samhället är uppbyggt och konstruerat. Det vill säga föreställningar som råder i samhället om vad som till exempel är manligt/kvinnligt och vad det innebär att vara moder och fader samt hur detta påverkar socialsekreterares arbete och handläggning av ärenden. Genom vårt teoretiska avsnitt hoppas vi att kunna genomlysna, förklara och ge en ökad förståelse för det empiriska material vi kommit fram till genom våra intervjuer och vår enkät.

4:1 Synsätt på det biologiska föräldraskapet

Mattsson (2006) skriver att det under 1980-talet pågick en debatt om omhändertagandet av barn där det diskuterades om det bästa för barnet var att stanna i en bristfällig men välbekant miljö eller flyttas till en miljö med gynnsamma förhållanden. Denna debatt grundar sig på två olika synsätt vilka benämns som ett behovsorienterat synsätt och ett relationsorienterat synsätt (Mattsson 2006).

Ingrid Höjer (2001) skriver att det behovsorienterade synsättets viktigaste tanke är att barnet får nya, varaktiga relationer till familjehemsföräldrarna och att detta bäst åstadkoms utan kontakt med de biologiska föräldrarna. Mattsson (2006) skriver att den behovsorienterade skolan, där de ursprungliga förespråkarna var Joseph Goldstein, Anna Freud och Albert Solnit, utgår från den skada som barn kan åsamkas av att stanna i en skadlig miljö. Detta synsätt kopplas till begreppen psykologiskt föräldraskap, barns behov och barns uppfattning av tid. Med psykologisk förälder avses en person som ständigt och kontinuerligt kan ge barnet den kärlek, fysiska vård, näring och stimulans som barnet behöver. Utifrån detta synsätt menas att den biologiska föräldern kan vara den psykologiska föräldern, men det kan även en familjehemsförälder vara. Begreppet psykologisk förälder kan även kopplas till barnets bristfälliga uppfattning av tid. Här menas att barnet efter en relativt kort tid, bara några dagar, kan känna sig övergivet och då förlora den psykiska kontakten med den frånvarande föräldern. Samhällets ansvar blir enligt detta synsätt att ge barnet ett ny psykologisk förälder och ett upprätthållande av kontakt till de biologiska föräldrarna anses inte eftersträvansvärt (Mattsson 2006).

Den andra inriktningen som benämns som ett relationsorienterat synsätt hävdar motsatsen, att barn behöver upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar eftersom det är viktigt för barnets välbefinnande. Inriktningen hävdar att barnets identitetsutveckling bäst utvecklas om kontakten bibehålls, då barnet annars kan leva med fantasibilder av de biologiska föräldrarna (Höjer 2001). Mattsson (2006) menar att den relationsorienterade skolan istället betonade de faror som kan uppstå om barn separeras från sina föräldrar. Ur detta synsätt utvecklades anknytningsteorin som har kommit att bli tongivande för den sociala barnvården i Sverige. Inom detta synsätt ses det som skadligt för barnet att bryta kontakten med de biologiska föräldrarna, även om de var "dåliga" föräldrar. Svenska företrädare till detta synsätt är Cederström och Hessle, vilka har uppfattningen att en "ny" förälder inte kan ta de biologiska föräldrarnas plats i barnets medvetande. Cederström och Hessle menar att barnet måste få hjälp att bearbeta

både sitt förhållande till de biologiska föräldrarna och separationen från dem. Därför är det vid ett omhändertagande viktigt att tillsätta insatser som leder till att kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna fortsättningsvis blir så god som möjligt (Mattsson 2006).

Utgångspunkten i det sociala barnvårdsarbetet i Sverige ska alltså vara att eftersträva en återförening mellan barnet och dess biologiska föräldrar om det är möjligt. Detta gäller både frivilligplacering och tvångsplacering. Strävan mot återförening har medfört att vi här i Sverige har fått en annan inriktning i barnvårdsarbete än de länder som har anammat den behovsorienterade skolan, som förespråkar permanenta placeringar och tvångsadoptioner i vissa fall. Den svenska vården har i enlighet med intentionerna i sociallagsstiftningen kommit att arbeta för ett sätt där föräldrarna tar del av arbetet med barnet (Mattsson 2006). Gunvor Andersson (1995) menar att det relationsorienterade synsättet har påverkat lagstiftningen och efter hand också socialarbetarnas grundinställning, även om det inte alltid syns i det praktiska arbetet.

4:2 Utvecklingspsykologi

Psykoanalytisk teori är ett område inom utvecklingspsykologin där relationer mellan föräldrar och barn beskrivits och analyserats under hela 1900-talet och dess inflytande har varit betydande för hur vi idag resonerar kring interaktionen mellan föräldrar och barn. Relationen mellan mor och barn ses som grundläggande men tolkas olika beroende på barnets kön. I praktiken är det fel att tala om en psykoanalytisk teori eftersom det har utvecklats flera skolor inom det psykoanalytiska fältet. Sigmund Freud ses ofta som psykoanalysens fader och hans teorier utgick från mannen. Freud såg relationen mellan far och son som det centrala och modern framträder ofta i hans texter som en bakgrundsfigur frånsett under spädbarnsperioden, då modern definieras som mycket viktig för barnets utveckling (Franséhn 2004).

4:2:1 Moderscentrering

En viktig frontfigur inom psykoanalytisk teori är Melanie Klein, hon såg sig själv som en lärjunge till Freud och relaterade sina teorier till hans texter. När Freud lyfte fram mannens psykologi och lade tonvikten på faderns betydelse i familjen hade Klein istället fokus moderns betydelse. Klein ses som en pionjär inom teoribildningen objektrelationsskolan och hon hade stora framgångar i framför allt England. Klein har, genom en vidareutveckling av Freuds teorier, bidragit till stark *moderscentrering* inom psykoanalysen. Hennes inflytande kan fortfarande ses som omfattande. Moderscentrering följde samhällsutvecklingen under första hälften av 1900-talet då fäder blev alltmer perifera samtidigt som mödrarnas inflytande ökade i den privata sfären. Enligt Klein föds barnet med en förmåga till objektrelationer där den primära relationen gäller moderns kropp, vilken står i fokus för barnets fantasier. Hon menar att moderns kropp är barnets första universum och att de tidigare relationerna kommer att präglade hela framtidsbilden av världen. Klein menar att faderskapet har en annan roll än moderskapet men att dessa kompletterar varandra. De modersdominerande teorier som Klein utvecklade påverkar fortfarande i hög grad dagens syn på moderskapet och relationen mellan mor och barn (Franséhn 2004).

4:2:2 "Good-enough mothering"

En annan teoretiker inom psykoanalytisk teori som tagit starkt intryck av Kleins arbete är Donald W. Winnicott. Han sätter relationen mellan modern och barnet i centrum medan han ger fadern en mycket marginell roll i barnets psykiska utveckling. Hans mest

uppmärksammade teorier handlar om övergångsfenomen och övergångsobjekt. Övergångsobjektet symboliserar i hans teorier till exempel bröstet eller föremålet för den första mänskliga relationen. Objektet representerar barnets övergång från ett tillstånd när barnet är sammansmält med modern, till ett annat när barnet förhåller sig utanför och avskilt till modern. Det som särskiljer Winnicott från Klein är att han betonar miljöns betydelse och en god faktisk relation mellan mor och barn. Begreppet "Good-enough mothering" som Winnicott skapade är ett begrepp som definierar modern som någon, som genom empatisk förmåga vet vilka behov barnet har och hur hon skall möta dessa behov. Detta uttryck står även för en acceptans att man duger som mor om man gör så gott man förmår och att man inte behöver vara perfekt i alla avseenden. Hos feminister har detta begrepp tolkats som att varierande slags substitutsmoderskap, som exempelvis familjehemsmoderskap och adoptivmoderskap, accepteras (Franséhn 2004).

4:2:3 Anknytningsteori

Anknytningsteorin tillhör objektsrelationsteorin som är den tredje vågen inom den psykoanalytiska teoribildningen. Anknytningsteorin är en affektteori om processer under hela människans liv men fokuserar främst på den tidiga barndomen. Teorin har även ett flergenerationsperspektiv då den berör den växande individens förutsättningar för att ta hand om nästa generation. Anknytningsteorins grundare var John Bowlby som föddes i London och utbildade sig till läkare och psykoanalytiker. Bowlbys tankar om de inre arbetsmodellernas betydelse och den psykologiska utvecklingsteorin om barns känslomässiga anknytning kom att påverka inriktningen på spädbarnsforskningen (Havnesköld/Mothander 2002). Bowlby intresserade sig för hur barns socioemotionella utveckling påverkades av stressframkallade situationer och för hur den tidiga omvårdnaden hade betydelse för hur barn senare emotionellt klarade av separationer och förhöjd stress. Bowlby grundade sig på idén att biologiskt orsakade beteenden har ett överlevnadssyfte hos människor som under utvecklingens gång formas och blir kvar just på grund av att de har betydelse för människans överlevnad. Anknytning kan definieras som ett känslomässigt band mellan två varelser som förhållandevis beständigt knyter ihop dem i tid och rum, och som i första hand står för barnets band till föräldrarna och i andra hand till viktiga personer i omgivningen (Hwang/Nilsson 2003).

Bowlby utgick från att alla barn har samma grundläggande behov. Han visade på att barnet är beroende av att knyta an till någon som kan tillgodose barnets behov. Oavsett ålder är målet detsamma, både närhet och skydd. Vanligtvis är den första anknytningspersonen en av föräldrarna och barnet blir beroende av vårdarens bemötande och omsorg. Här läggs grunden till barnets självkänsla och upplevelse av sitt eget värde vilket påverkar den fortsatta utvecklingen. Självklart spelar föräldrarnas personlighet och deras sätt att förhålla sig till barnet en avgörande roll för barnets uppfattning om sig själv och sin omvärld. En trygg anknytning främjar barnets utveckling (Havnesköld/Mothander 2002).

Bowlbys arbete utifrån psykoanalytiska teorier tog sin utgångspunkt i samspelet mellan mor och barn. I början av 1950-talet presenterade Bowlby en teori om modersdeprivation, som innebar att barn som blir separerade från sina mödrar i tidig ålder riskerar att få känslomässiga problem. Om modern inte kunde ge barnet tillräckligt med kärlek, omsorg eller på något sätt försummade barnet kunde denna modersdeprivation uppstå. Även om Bowlby främst belyser moderns betydelse för att ge barnet en trygg bas, menar han att även fäder eller andra omsorgsgivare kan utveckla en liknade relation till barnet. Många av hans studier visade emellertid att barn i stor utsträckning hade en stark anknytning till främst sina mödrar och inte till sina fäder. I

några fall var det dock fadern som var den trygga basen, och det fanns även exempel på relationer där det saknades en stark tillit till modern (Franséhn 2003).

Slutligen kan konstateras att den psykoanalytiska referensramen i dagens samhälle har en stark moderscentrering som troligtvis kan innebära både fördelar och nackdelar för dagens mödrar. Den kan vara positiv i den bemärkelsen att moderskapet blir synliggjort i samhället, med fokus på den goda relationen mellan mödrar och barn. Nackdelen kan vara att många mödrar kan leva under pressen av alla samhälleliga förväntningar och krav som ställs på moderskapet (Franséhn 2003).

4:2:4 Socioemotionell utveckling

Thomas Johansson (2004) beskriver föräldrafrånvarons negativa inverkan på barns psykiska och fysiska hälsa. När en relation till en förälder endast kvarstår som ett obearbetat minne föreligger det en risk att barnet utvecklar alternativa identiteter eller andra sätt som syftar till att förklara vem man är och var man kommer ifrån (Johansson 2004). I boken *Utvecklingspsykologi* skriver Philip Hwang och Björn Nilsson (2003) att Erik H. Eriksson är en av pionjärerna inom identitetsforskning, som representerar sökandet efter sin identitet, något som han anser är ett grundläggande mänskligt behov. Enligt Eriksson är identitet en subjektiv upplevelse av vad som gör att "jag är jag" och består främst av består tre olika aspekter: biologiskt, psykologisk och social. Utvecklingen av dessa tre aspekter, och därmed av hela identiteten, sker redan hos det lilla barnet som skapar en egen bild av sig själv som föräldrarna och andra viktiga personer förmedlar. När barnet blir äldre utvecklas identiteten genom att barnet också kan identifiera sig med andra. Personer i ens omgivning fungerar som speglar och hjälper till att skapa en stabil bild av vem man är. Optimal identitetsutveckling innebär att man hittar sociala roller och sociala grupper som fungerar med sina egna biologiska och psykologiska förutsättningar. Ungdomstiden är en speciellt viktig ålder för denna utveckling och svårigheter med nära relationer under denna tid kan leda till en identitetsförvirring som innebär en känsla av en osammanhängande och ofullständig identitet. Det kan röra sig om att man inte riktigt vet vem man är (Hwang/Nilsson 2003). Med denna del har vi tänkt belysa vikten av att ha kontakt med sina biologiska föräldrar, kopplat till identiteten.

4:3 Modern familjeteori

Franséhn (2004) skriver i sin bok *Den dolda triaden* att myten om den goda modern omfattar föreställningar som länge varit centrala i vårt västerländska tänkande. Föreställningar som att kvinnan har en automatisk medfödd moderskärlek, moderskapet ses som kvinnans primära identitet samt att en mor alltid offrar sig för andra och sätter sina behov sist. Den goda modern har alltid samexisterat med sin motsats, "den onda modern", ofta förkroppsligad av styvmodern eller av karriärkvinnan som inte har tid för sina barn. Samtidigt som denna modersmyt växt fram i samhället har synen på förhållandet mellan far och barn förändrats till att betraktas som en mer distanserad relation. Före 1700-talet betonades faderns engagemang i familjelivet och han stod för trygghet, struktur och normer. Den mer distanserade relationen mellan far och barn förklaras ofta utifrån industrialismen, urbaniseringen och medelklassens ökade ideologiska betydelse i samhället. De föreställningar som vi idag bär med oss när det gäller moderskapet har skapats utifrån teoretiska perspektiv, såsom psykoanalytiskt tänkande, och har historiskt sett växlat under olika tidsperioder (Franséhn 2004). Mona Franséhn (2003) skriver att ett diskursivt fält aldrig är homogent utan innehåller både dominerande diskurser och kompletterande eller motstridiga diskurser, vilket även gäller moderskapet. Även om man utgår från ett övergripande historiskt perspektiv har

den ”goda och uppoffrande modern” länge varit dominerande i vårt samhälle. Denna bild hänger även samman med vår kulturella bild av ”den goda familjen” eller ”den lyckliga familjen” som under lång tid existerat som en idealbild för familjelivet (Franséhn 2003).

Under senare delen av 1900-talet har det utvecklats alternativa synsätt till det psykoanalytiska tänkandet. De strukturomvandlingar som inleddes i början av 1960-talet var början på stora förändringar inom olika samhällsområden, såsom arbetsmarknad, näringsliv och samlevnadsformer. Modern familjeteori har sitt ursprung i nytänkande kring kön och familjeformer som under senare delen av 1900-talet växt fram i samhället. Idag ser många personer föräldraskap och könsroller som sociala konstruktioner som utvecklas och omskapas för att passa in i den aktuella tidsepoken. Mödrar och fäder i dagens samhälle har inte längre några självklara förebilder att förlita sig på i sitt föräldraskap. Det är av stor vikt att reflexivt kunna förhålla sig till sina egna handlingar och strategier. Tidigare betraktades de biologiska föräldrarna som de enda naturliga föräldrarna medan det idag finns nya tankegångar som lyfter fram att föräldraskap kan skapas utifrån andra grunder än utifrån de rent biologiska. Essensen i den moderna familjeteorin är att samhället utvecklas mot högre flexibilitet, pluralism, beslutdecentralisering och individualisering. Familjebildandet kan vara en del av det personliga livsprojektet, och familjen en arena för förhandling och reflektion. Faderskapet är i ständig diskussion och ett nytt och aktivt faderskap har lyfts fram som ideal i dagens samhälle. Det har samtidigt växt fram nya bilder av moderskap och faderskap under 1900-talet som börjat existera parallellt. Det senmoderna samhället kan ge upphov till ambivalens och osäkerhet då gamla levnadsmönster är i omvandling och nya alternativ skapas (Franséhn 2004).

4:3:1 Moderskap

Franséhn (2004) skriver att en av de största företrädarna för en mer flexibel syn på moderskapet är Ulla Holm. Enligt Holm är moderskapsnormen mycket stark i samhället än idag och därmed styrande för kvinnors liv. Risker finns att alla kvinnor inlemmas i en stereotyp bild av kvinnan som mor och att moderskapet hela tiden reproduceras. Holm menar att moderskapet är en mångtydig term men kan definieras som ett tillstånd man går in i men också som en relation mellan två mänskliga varelser. Franséhn ser moderskapet dels som en social institution, med explicita och implicita normer såsom roller och förväntningar och som en traditionsförmedlad social praktik med typiska mål, krav, procedurer, kompetenser, dygder, laster samt med experter och professionella. Holm har infört begreppet *modrande* som inbegriper de kvinnor normalt gör när de tar hand om barn, samspelet och de aktiviteter som är nödvändiga för barns överlevnad, växt och utveckling. Begreppet *modrande* syftar till att förskjuta betydelsen av moderskap som essens till handling. Med handling menas något som kvinnor gör och som kan utföras även av andra, både kvinnor och män. Franséhn skriver att Holm skiljer således *modrande* (den sociala praktiken) från moderskap (modersfunktionen). Ett viktigt begrepp kopplat till moderns roll är *det reflexiva moderskapet* som främst innehåller tre olika typer av mödrar: de säkra, de resignerade och de ambivalenta. Ett betydelsefullt samband som har en avgörande roll för vilken modersidentitet som skapas är det mellan en trygg och säker modersroll och mellan en säker och trygg yrkesroll. Detta är således betydelsefulla beståndsdelar i processen där det moderna reflexiva föräldraskapet formas. Den senmoderna diskursen om ett reflexivt moderskap omfattar nya tankegångar där de traditionella föräldrarollerna, baserade på kön, upplöses och ersätts av ett mer reflexivt nytänkande (Franséhn 2004). Den moderna familjeteorins ideal innebär att barnet skall kunna relatera till flera personer och att mamman ska kunna behålla sin självständighet som individ (Franséhn 2003).

4:3:2 Faderskap

Olika fadersbilder har avlöst varandra historiskt, länge dominerade bilden av den tyranniske och maktfullkomliga fadern. Numera, i det moderna samhället, har fadern successivt förlorat denna position. Mannens funktion skiljs allt mer från hemmet och familjen och hans identitet skapas istället i relation till offentlighet och arbete. Denna separation bidrar till framväxten av en ny fadersbild – den frånvarande fadern. Diskussionen om könsjämsliddhet har främst handlat om hur den frånvarande fadern ska kunna omvandlas till en omvårdande fader. Modern familjeteori syftar till att frammana nya typer av manlighet. Modernare forskning om fäder bygger på drastiska köns- och familjepolitiska förändringar och fadern har successivt blivit mer delaktig i familjens inre liv samt att hans omvårdande kvalitéer har lyfts fram (Johansson, T 2003). Franséhn (2004) skriver att det idag pågår många diskussioner kring faderskapet i samhället med mål att försöka uppnå en annorlunda utformning än det patriarkala faderskapet, där man försöker belysa faderskapets betydelse och lyfta fram mäns förmåga att vara aktiva omsorgsgivande föräldrar (Franséhn 2004).

Thomas Johansson (2003) skriver att när det tidigare dominerande könsmönstret bryts upp destabiliseras kategorier som manlighet och faderskap vilket leder till ett ökat intresse för den sociala konstruktionen av manlighet. Idag ifrågasätts den tidigare bilden av mödrar som primära och fäder som sekundära föräldraobjekt. Utgångspunkten i modern familjeteori är att visa att även fäder kan fungera som förälder istället för att analysera de strukturer som leder till att föräldrar erhåller olika funktioner och roller i familjen. Detta moderna synsätt syftar till att försöka visa att fadern har en specifik förmåga till omsorg. På så sätt fokuserar man på egenskaper istället för sociala sammanhang och behandlar konstruktionen av manlighet, vilket bidrar till en omdefiniering av faderskap (Johansson, T 2003).

4:4 Socialkonstruktivism

Helena Johansson (2006) skriver i sin avhandling *Brist på manliga förebilder* att det socialkonstruktivistiska synsättet grundar sig i tanken på att ting existerar, händelser sker och handlingar utförs men endast ges mening och blir kunskapsobjekt inom en eller flera diskurser. Johansson skriver att filosofen Michel Foucault menar att, eftersom vi människor endast kan ha kunskap om någonting om det tillskrivs en mening, är det diskursen och inte tingen i sig själva som är det som producerar den kunskap som vi utgår ifrån i samhället. Foucault menar att ting, handlingar och händelser får betydelse och blir en accepterad sanning endast i en specifik historisk, kulturell och social kontext. Vidare beskriver Johansson det socialkonstruktivistiska perspektivet och synen på social konstruktion, vilket innebär att vår kunskap antas vara en produkt av vårt sätt att definiera världen och inte en objektiv avspegling av den. En form av institutionalisering sker då vanemässiga handlingar typifieras eller kategoriseras och genom denna institutionalisering blir sociala aktiviteter "självlara" eller "naturliga" och genom det så skapar vi gemensamma antaganden om verkligheten. Det är utifrån dessa gemensamma antaganden som normer och konventioner utvecklas. Genom att ett kollektiv är överens om hur verkligheten skall betraktas skapas och legitimeras kunskap och "sanningar" samtidigt som det är individerna som omskapar och återskapar institutionerna. I dessa processer är det språket som står i centrum då man som människa ständigt språkligt kategoriserar och definierar fenomen och situationer, någonting som är ett sätt att göra verkligheten hanterbar och som är fast förbundet med att vara människa (Johansson 2006).

4:4:1 Konstruktionen av Kön/ Genus

Helena Johansson (2003) menar att kön är något som återskapas, ifrågasätts och omskapas i talet om kvinnligt, manligt, maskulint, feminint, önskvärt och icke önskvärt hos det ena respektive det andra könet. Håkan Larsson (2005) skriver att det finns olika förväntningar i samhället bundna till kön. Konstruktionen av kön kan bidra till att skapa en normerande bild av hur män och kvinnor är eller förväntas vara i olika sammanhang, vilket medverkar till skapandet av identitetens könade karaktär. Könsidentiteten är knuten till det biologiska könet, vilket är viktigt att skilja från könsroller, som handlar om vilka förväntningar samhället har på män och kvinnor (Larsson, H 2005). Thomas Johansson (2003) menar att en rad olika faktorer påverkar människors sätt att tala om och definiera kön. Dels har vi trögrygliga och djupt historiskt förankrade kulturella mönster som bidrar till att reproducera en polariserad och relativt ojämlig syn på kön och dels har vi idag en stark strävan att skapa ett könsjämnt samhälle (Johansson, T 2003).

Den feministiska litteraturvetaren och filosofen Judith Butler, en av de mest kända queerteoretikerna, har vidareutvecklat tankegångar om hur kön skapas och konstrueras. Butler menar att om handlingar ständigt upprepas, vilka har sin härkomst i ett socialt och historiskt sammanhang, knyts dessa till ett visst sätt att tala och tänka, det vill säga att kön konstrueras (Larsson, H 2005). Butler menar att denna konstruktion sker i samhället där vi, genom exempelvis tal och kläder, socialiseras till att bli man eller kvinna i enlighet med föreställningar kopplade till kön (Johansson, T 2003). Konstruktionen sker både i interaktion inom könsgruppen och med det motsatta könet (Johansson, H 2003). Den sociala konstruktionen av kön och sättet att ge betydelser åt kön påverkar kvinnors och mäns sätt att tänka om sig själva och om andra människor. På senare år har förändringar i vad manlig könstillhörighet kan betyda skett. Både kvinnor och män idag gör saker som tidigare var otänkbara för en person av deras kön. Exempelvis diskuteras synen på föräldraskap och vilka uppgifter som medföljer fäder respektive mödrar. Vissa föräldrar präglas i sitt föräldraskap av traditionella könsroller, där mödrarna har det främsta omvårdnadsansvaret för barnen, där föräldraskapet får en könad karaktär. Andra föräldrar i dagens samhälle eftersträvar däremot att skapa nya könsneutrala föräldraroller, där båda har ett helhetsansvar för barnen. Idag finns det dock inte bara ett slags traditionellt föräldraskap och inte heller *ett* modernt könsneutralt sätt. Dessa olika förhållningssätt till föräldraskap existerar parallellt i samhället och varje familj måste forma sitt föräldraskap tillsammans (Magnusson 2006). För oss är det viktigt att inkludera en kön- och genusaspekt i vår studie eftersom undersökningen delvis utgår från jämförelser mellan de olika könen samt roller kopplade till dessa.

De teoretiska perspektiv som vi valt att använda i uppsatsen kompletterar varandra då de belyser olika delar av hur man kan uppfatta samhället. Samtidigt råder det en del motsättningar inom de olika perspektiven gällande hur man ser på exempelvis manligt/kvinnligt och moder- respektive faderskap. Såväl det psykoanalytiska perspektivet, som går långt bak i tiden, som modern familjeteori, vilken har växt fram under senare tid, har idag ett starkt inflytande på de föreställningar som råder i samhället. Även de två olika synsätten, det behovsorienterade synsättet och det relationsorienterade synsättet, som tagits upp i vårt teoretiska avsnitt belyser olika sätt att uppfatta det biologiska föräldraskapet i relation till familjehemsplacerade barn samt deras betydelse för barnet och dess utveckling. Likaså diskuteras det socialkonstruktivistiska synsättet idag som en förklaringsmodell till konstruktionen av de olika föräldrarollerna samt de förväntningar som kopplas samman med dessa. De teoretiska perspektiv som presenterats syftar till att belysa föräldraskapet samt synen på manligt respektive kvinnligt utifrån olika synsätt.

5 TIDIGARE FORSKNING

5:1 Kontakten med de biologiska föräldrarna

Höjer (2001) redovisar i sin bok *Fosterfamiljens inre liv* att tidigare forskning visar på en rad olika slutsatser, gällande familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska föräldrar. Vissa undersökningar visar att regelbunden kontakt med de biologiska föräldrarna under tiden barnet är placerat i fosterhemmet är utslagsgivande för barnets återförening med föräldrarna och att kontakten är viktig för barnets välbefinnande. Andra undersökningar visar att barn som haft en gles eller obefintlig kontakt med de biologiska föräldrarna klarar sig bättre än barn som haft en tätare kontakt. Dessa barn visar sig vara mer rotade i sin fosterfamilj och klarar separationer bättre. Några entydiga slutsatser är svårt att finna inom området men allmänt kan man säga att det inom den svenska barnavården råder konsensus kring påståendet att det är bra för barn som placeras i fosterhem att ha en så god kontakt som möjligt med sina biologiska föräldrar (Höjer 2001). Dock skriver Vinnerljung (1996) att både svensk och internationell forskning kan bekräfta att ju längre barnen varit i ett familjehem desto större är risken för dem att tappa kontakten med sina biologiska föräldrar.

Gunvor Andersson (2005/4) skriver att det, enligt svensk lag och FN:s barnkonvention, ses som en rättighet att barn ska få behålla kontakten med sina biologiska föräldrar. I och med detta får socialtjänsten, eller den sociala barnavården, möjliggöra att kontakten upprätthålls och aktivt uppmuntra och underlätta kontakten. Vidare skriver Andersson att fosterföräldrarna har en nyckelroll i att uppmuntra barn att hålla kontakt med sina föräldrar och att bemöta barnens föräldrar och övriga släktingar med respekt och generositet som underlättar bibehållen kontakt. Här måste man se till barnets bästa. Dock finns det ofta allvarliga problem kopplade till de biologiska föräldrarna med i bilden vid familjehemsplacering såsom exempelvis misshandel, missbruk och psykisk ohälsa, vilket kan leda till att familjehemsföräldrarna upplever det som svårt att bemöta de biologiska föräldrarna, uppmuntra att de träffar sina barn, hantera sin egen irritation samt att trösta barnen som kanske har väntat förgäves på uteblivna besök. I tidigare forskning finns en samstämmighet att det är viktigt för fosterbarns identitetsutveckling att ta kontakt med sin ursprungsfamilj. I brittisk forskning finns det exempel på goda resultat av regelbunden kontakt mellan fosterbarn och ursprungsfamilj. Det kan finnas ett samband mellan det stöd som biologiska föräldrar får av socialarbetare och i vilken utsträckning de upprätthåller kontakten med sina barn. Det framgår att om det redan finns en risk för avbrott i familjehemsplaceringen kan den risken öka om kontakten med ursprungsfamiljen hindras (Andersson 2005/4).

Andersson (2005/4) skriver att Triseliotis har gjort en undersökning som visar på att de flesta familjehemsföräldrar har en positiv inställning till samarbete med barnens biologiska föräldrar och två tredjedelar av dem såg klara fördelar för barnet att träffa sina biologiska föräldrar. Dock framgick det även i denna studie att många upplevde att ett vanligt problem var att föräldrarna inte kom som utlovat eller på annat sätt gjorde barnen besvikna (Andersson 2005/4). Även Höjer (2001) redovisar siffror från en enkätundersökning med 560 familjehemsföräldrar där kontakten med den biologiska modern fungerar bra för 27 procent av deras fosterbarn, och dåligt för 31 procent, medan 22 procent inte har någon kontakt överhuvudtaget. Familjehemsföräldrarna uppfattar att kontakten med fadern var bra för 16 procent, dåligt för 24 procent och 48 procent av familjehemsbarnen hade ingen kontakt överhuvudtaget med sina biologiska fäder (Höjer 2001). Andersson (2005/4) beskriver att hon, genom en undersökning med tidigare familjehemsplacerade barn, funnit ett mönster som tyder på att de som behållit kontakten med sina föräldrar under tiden för familjehemsplaceringen senare som unga

vuxna såg familjehemmet som sin familj. Trots att de fortfarande hade kontakt med sina biologiska mödrar eller fäder tvekade de inte att säga att det var familjehemmet som de såg som sin familj. En grupp med barn, som hade bott den större delen av barndomen i familjehemmet kände sig trots detta mycket ambivalenta till sina familjehem. Några av dessa barn hade tidigt förlorat kontakten med sina biologiska föräldrar och betecknats som sina familjehemsföräldrars barn, medan andra barn hade föräldrar med ett tidigare konfliktfyllt förhållande till familjehemmet. Bland barnen i denna grupp var svaret på frågan vem de ansåg som sin familj inte lika självklara. Några var djupt besvikna på såväl de biologiska föräldrarna som familjehemsföräldrarna och menade att de inte hade någon familj över huvud taget, medan andra framhöll syskon eller vänner som sin familj (Andersson 2005/4).

Statistiska Centralbyrån visar en undersökning av levnadsförhållanden (ULF) för perioden 2000 – 2001. Undersökningen visar befolkningstal i ett genomsnitt rörande samlevnadsform och familjetyp för personer mellan 20 och 84 år. Genom undersökningen framgår att det under perioden som undersökningen avser finns totalt 246 000 ensamstående föräldrar i Sverige. Vidare framgår det att 178 000 av dessa är kvinnor och endast 68 000 är män (www.scb.se 2008-05-04).

5:2 Könsperspektiv på föräldraskap

Flera tidigare forskare har skrivit om könsperspektiv på föräldraskap och i ett flertal forskningar återfinns skillnader mellan synsättet på moderns och faders roll i föräldraskapet. Peterssons (2006) skriver i sin artikel *Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder. Om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg* att det finns skillnader i bedömningen av mödrar och fäder inom både svensk och utländsk forskning kring barnavårdsärenden. Hon skriver att mödrar granskas mer ingående än fäder och att det ställs andra krav på mödrars föräldraskap än på faders. Vidare skriver hon att tidigare forskare framhåller att fäderna är näst intill osynliga i socialtjänstens utredningar vilket innebär att socialtjänstens insatser nästan alltid koncentreras på mödrarna. Petersson drar i sin artikel, efter att ha läst beskrivningar av mödrar och fäder, slutsatsen att omsorg om barnen är något som antas höra till moderskapet och att fäderna betraktas som marginaliserade både i relation till barnen och till familjen. Hon skriver att teoretiska kunskaper kan ha sin grund i psykodynamisk teoribildning där fokus läggs på moderns relation till barnen och det är främst moderns agerande som anses ha betydelse för barnets utveckling. Vidare diskuterar hon att mot denna bakgrund är det inte förvånande att mödrar och mödrars relation till barnen granskas på ett annorlunda och mer utförligt sätt, än fäder (Petersson 2006).

Petersson (2006) drar slutsatserna att de främst är tre aspekter, det sociala arbetets kunskapsbas, utredningarnas funktion och mödrars och faders agerande, som tillsammans bidrar till att mödrar och fäder behandlas på skilda sätt i utredningstexter. Vidare skriver hon att *”en far utan kontakt med sina barn karaktäriseras som att han inte har ”stött familjen” medan en mor i samma situation sägs ha ”övergivit barnen”* (Petersson 2006 s.64). Petersson diskuterar vidare och skriver att de familjebegrepp där föräldrarna är lika viktiga och gemensamt ansvariga för barnen överensstämmer med de politiska idealen. Hon menar att detta synsätt på föräldraskap återfinns i utredningarna som ideal men inte som realitet (Petersson 2006).

Även Andersson (1995) skriver i sin bok att mödrars ansvar för barnen är större än faders, både i teori, ideologi och praktik. Hon menar att detta gäller i allmänhet, men i synnerhet gäller det de familjer som kommer i kontakt med socialtjänsten. Mödrar som får sina barn omhändertagna för samhällsvård görs ofta ensamma ansvariga för brister i hemmiljö och omsorgsförmåga samt för störningar hos barnet och i föräldra-barn-

relationer. Barnets fäder görs inte lika ansvariga och deras brister och tillkortakommanden blir inte granskade i sociala utredningar lika ingående som mödrars (Andersson 1995). Vinnerljung (1996) skriver i sin bok *Svensk forskning om fosterbarnsvård* om forskningsprojektet Barn-i-kris. Forskningen visar att vart tredje barn på något sätt hade en ”aktiv” kontakt med sina biologiska föräldrar vid tiden då barnet familjehemsplacerades. Två år senare gällde detta vart femte barn. Vidare skriver Vinnerljung att fäderna oftast är frånvarande i barnens liv, men även i socialarbetarnas föreställningar om familjehemsbarnens familjer. Han menar att i det arbete som sker före placeringen ges vanligtvis fadern en marginell roll, medan uppmärksamhet och insatser huvudsakligen riktas mot modern. Han menar att det går att fastslå att modern ställs i centrum även vid problemdefinieringen. Undersökningar av barnavårdsarbete i Umeå visar att mödrarnas problem sågs som barnens problem medan fädernas livssituation sällan relaterades till barnet på samma sätt (Vinnerljung 1996).

Johansson (2004) skriver om en dold könsdiskurs som styr och bidrar till att strukturera samhället i termer av ett könssystem. Han menar att det är möjligt att socialsekreterarna i allmänhet är mer tveksamma till tesen om pappans betydelse i familjen, medan mödrarnas omsorgsansvar ses som det primära. Samtidigt som det finns kulturella föreställningar som verkar i traditionell riktning växer det fram ett nytänkande om könets betydelse. På ett plan finns det idag en stark enighet att män bör vara mer närvarande, men när vi närmar oss familjen och omsorgsarbete ökar oenigheten då föreställningen om moderns speciella roll och funktion i det tidiga omsorgsarbetet är mycket livskraftig. Johansson menar att länken mellan fäder och barn ter sig på många sätt svagare än den mellan mödrar och barn och att det i realiteten fortfarande är fäderna som förlorar kontakten med sina barn. De barn som varje år förlorar kontakten med sina fäder har inte själva valt detta, men de tvingas hantera det faktum att deras fäder inte kan eller vill ha kontakt med dem. Inom socialtjänsten i exempelvis journaler, minnesanteckningar och vid möten när man diskuterar familjer varierar antagandena. Ibland tillmäts fadersfrånvaron en betydelse, ibland intresserar man sig inte något nämnvärt för vad avsaknaden av en förälder betyder. Johansson bekräftar att det finns många olika synsätt i forskningen på faderskapets betydelse och menar vidare att det moderna faderskapets forskning i stor utsträckning präglas av beskrivningar av frånvaro där främst tre infallsvinklar framgår:

Faderns symboliska betydelse, som omfattar kulturanalyser av sambandet mellan kulturell utveckling, modernitet och faderskap. Under 1990-talet har en rad olika forskare oroat sig för att fadern förlorat sin symboliska betydelse. Man har hämtat inspiration till detta tänkande i psykoanalytisk litteratur där en dualistisk världsbild framträder med två separata köns kategorier och står för olika principer och värden.

Fadersfrånvarons effekter, söker kartlägga fadersfrånvaros effekter på barns och ungdomars psykiska och fysiska hälsa. Denna forskning har på ett relativt entydigt sätt påvisat ett negativt orsakssamband mellan fadersfrånvaro och barns fysiska, psykiska och sociala förhållanden, under 70- och 80-talet. Dock möttes denna forskning av kritik och man menade att forskarna på basis av ett alltför svagt empiriskt material drog förhastade slutsatser och alltför långtgående slutsatser. Idag har man inom den nordiska forskningen om fäder i stor utsträckning övergett denna typ av enkla orsaksmodeller, samtidigt som sådana resonemang ständigt återkommer i den offentliga debatten.

Mäns upplevelser och bilder av fäder, bygger på självbiografiska berättelser om hur män och kvinnor har upplevt sina fäder. När man i detta sammanhang har forskat kring fadersfrånvaro präglas resultaten inte sällan av en ambivalens inför fadern. Känslan av svek kom på tal samtidigt som det uttrycktes en stark sorg och saknad (Johansson 2004).

Lars Plantin (2003) skriver i Boken *Nätverksfamiljen* att den kunskap vi idag har om fäder och deras relationer till sina barn måste förstås utifrån bakgrunden att maktförhållandet mellan könen fortfarande är ojämlikt inom familjelivet. Plantin menar att patriarkala maktstrukturer på princip alla nivåer i samhället underblåser traditionella normer och värderingar och ger männen ständigt större fördelar gentemot kvinnorna. Genom sin starkare maktposition ges fäderna en större valfrihet än mödrarna i olika åtaganden som rör exempelvis barn. Även om en del män fortfarande intar en traditionell faderskapsposition har idag många män börjat forma ett nytt innehåll i faderskapet som innebär ett utökat deltagande i sitt familjeliv. Dock verkar denna större valfrihet för män bestå och de flesta fäder, även de som är mest jämställda i sitt agerande, drar ofta fördelar av de övergripande patriarkala maktstrukturerna i samhället. Plantin menar alltså att de förändringar som idag kan ses hos många fäder fortfarande sker inom ramen för starkt könssegregerade maktstrukturer i samhället (Plantin 2003). Margareta Regnér (2006) menar att det idag finns en tendens att se fadern som maktlös. Fadern skall "lockas" in i sitt ansvarstagande och förväntas inte naturligt ta sin plats. Genom att fadern "lockas" och lärs upp antas det att den "goda viljan" med tiden kan växa fram. Detta synsätt leder till att mödrar ensamma får ta konsekvenserna av föräldraskapet samt att de ensamma även får bära ansvaret för barnets behov av umgänge med fadern. Regnér skriver i sin avhandling *Familjebilder- om klientfamiljer, kontaktfamiljer och idealfamiljer* om socialsekreterare och deras syn på fäder. Hon menar att det finns en risk att socialsekreterare ser fäder som "offer" och att socialsekreterarna förväntar sig att fäder vill vara delaktiga, men att de även här måste stödjäs och läras upp i sin fadersroll. Detta eftersom fadersrollen inte uppfattas falla sig lika naturlig som modersrollen (Regnér 2006).

I den tidigare forskning som vi redovisar beskrivs att det är viktigt för familjehemsplacerade barn att ha en så god kontakt som möjligt med sina biologiska föräldrar (Höjer 2001). Vi har även presenterat att det i flera forskningar går att hitta skillnader i synsättet på föräldraroller gällande mödrar och fäder. Både Andersson (1995), Petersson (2006) och Vinnerljung (1996) menar att det ställs högre krav på mödrars föräldraskap än faders och att i det arbete som sker före placeringen ges vanligtvis fadern en marginell roll, medan uppmärksamhet och insatser huvudsakligen riktas mot modern. Vinnerljung (1996) menar dessutom att fäder ofta uppfattas som frånvarande av socialsekreterare i deras föreställningar om familjehemsplacerade barns familjer. Regnér (2006) skriver även att det föreligger en risk att socialsekreterare ser fäder som "offer". Johansson (2004) skriver om en dold könsdiskurs som styr och bidrar till att strukturera samhället i termer av ett könssystem. Samtidigt skriver han att det idag växer fram ett nytänkande om könets betydelse, men att forskning kring det moderna faderskapet präglas av beskrivningar av frånvaro. Plantin (2003) beskriver patriarkala maktstrukturer i samhället som underblåser traditionella normer och värderingar och menar att fäderna ges en större valfrihet än mödrarna i olika åtaganden som rör exempelvis barn.

6 METOD

I vår uppsats har vi valt att göra en orienterande kvantitativ studie med hjälp av en mindre enkät för att få en övergripande bild av hur många familjehemsplacerade barn som har kontakt med sina biologiska fäder, samt hur kontakten ser ut, på en familjehemsenhet i Göteborg. Därefter använder vi oss av kvalitativa forskningsintervjuer för att gå djupare in på hur denna kontakt upplevs av professionella socialsekreterare i olika stadsdelar i Göteborg samt hur de arbetar aktivt med

familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska fäder. Vi använder oss främst av den kvalitativa ansatsen då vi anser att den metoden bäst kan uppfylla våra intentioner med uppsatsen. I boken *forskningsmetoder i socialt arbete* beskriver Sam Larsson (2005) kvalitativ forskning som en forskningsstrategi som ger beskrivande kvalitativa data om individers eller aktörers skrivna eller verbala utsagor och observerbara handlingar. I kvalitativa studier är ofta syftet att beskriva och förstå en annan persons subjektiva upplevelser utifrån dennes egna ord, uttryck och meningsbeskrivningar. I vårt fall handlar det om att med hjälp av kvalitativa forskningsintervjuer ta reda på socialsekreterares (aktörers) verbala utsagor om sina subjektiva upplevelser av arbetet med familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder (Larsson, S 2005).

Den kvalitativa forskningsintervjun, som vi anser vara en lämplig metod i detta avseende, söker förstå världen ur den intervjuades synvinkel. Här byggs kunskap upp och det rör sig om ett samspel mellan två personer som samtalar om ett ämne av gemensamt intresse, samtalet är ämnesorienterat. Den kvalitativa forskningsintervjun är även svår eftersom den syftar till att samla in förutsättningslösa beskrivningar, att vara lyhörd både för det som sägs och det som inte sägs och samtidigt ska forskaren vara inläst på ämnet (Kvale 1997).

I en forskningsundersökning är det viktigt att reflektera över teoretiska utgångspunkter, vilket innebär att anta en induktiv, deduktiv eller en mer abduktiv strategi. Med induktivt menas att ett visst fenomen studeras utan förutfattade hypoteser och där begrepp och teori i huvudsak växer fram ur empirin. Att arbeta deduktivt innebär att man utgår från en eller flera teorier och att frågorna såväl som forskningsfokus kommer att styras utifrån vad det teoretiska perspektivet bedömer som relevant att fokusera på. I vår forskningsundersökning har vi främst använt oss av en deduktiv strategi samtidigt som vi till viss del även arbetat induktivt. När forskare växlar mellan teoretiska antaganden och empiriska upptäckter kallas detta för abduktiv eller kombinerad induktiv-deduktiv kvalitativ strategi (Larsson, S 2005). Vårt deduktiva arbete präglas av de föreställningar och teorier om manligt/kvinnligt samt familjeliv och föräldraskap som vi tagit del av och fokuserat på under arbetets gång. Detta tror vi kan ha påverkat utformningen av uppsatsen då vår deduktiva strategi till viss del kan ha styrt var vi lagt fokus vid intervjutillfällena. Samtidigt har vi arbetat induktivt i den bemärkelsen att vi efter insamlat material, utan förankring i vårt teoretiska material, funnit gemensamma drag i intervjupersonernas uttalanden som vi spunnit vidare på.

6:1 Urval och Tillvägagångssätt

Vår kvalitativa forskning påbörjades genom att vi bekantade oss med litteraturen inom området familjehem. Vi började med att gå in på GUPEA och söka efter C-uppsatser inom samma område vi tänkt skriva om och tog hjälp av sökord som *familjehem* och *faderskap/föräldraskap*. Därefter granskade vi C-uppsatsernas referenslistor för att hitta relevant litteratur som kunde ligga till grund för vårt arbete. För att finna relevant litteratur gick vi även till Stadsbiblioteket och använde oss av deras sökmotor och sökte på samma ord som ovan. Vidare använde vi oss av referenslistor till böcker inom området vi fick tag på via våra sökord. Sam Larsson (2005) skriver att en tidig litteraturläsning och reflektion kring problemområdet kan bidra till att det blir lättare att formulera problemet/problemen som ska studeras, samt lättare att föra initierade samtal med intervjupersonerna då undersökaren är väl inläst.

För att kunna genomföra vår orienterande enkätstudie tog vi hjälp av en kontakt som en av oss hade sedan tidigare på en familjehemsenhet i Göteborg. Genom familjehemsenheten fick vi tillgång till material om familjehemsplaceringar som visar

på hur kontakten med de biologiska föräldrarna ser ut. Därefter bestämde vi tid för ett besök för att kunna presentera vår idé och hur vi tänkt gå tillväga, samt vilket material vi efterfrågar. Tillsammans med familjehemssekreterarna arbetade vi fram ett lämpligt frågeformulär med frågor rörande deras familjehemsplacerade barn. Därefter sammanställde vi frågorna till en liten enkät (se bilaga 2) som vi sedan mailade ut till samtliga (10st) familjehemssekreterare på enheten. Vår enkät är utformad i ett Windows Word dokument, för att det är bekant för oss och för att vi inte ansåg oss behöva använda SPSS då studien är så pass liten och endast ska fungera orienterande. Det bör även nämnas att vi samlade in 190 enkäter, som motsvarar 190 barn. Dessa är samtliga familjehemsplacerade barn på den familjehemsenhet vi vänt oss till, endast jourplaceringar är borträknade då dessa inte passar vårt syfte med studien. Slutligen sammanställde vi materialet vi fick in för att kunna presentera det som empiri i vår studie.

I vår intervjustudie har vi valt urvalsstrategin *urval av typiska fall* som enligt Sam Larsson (2005) representerar normala eller vanliga fall, det vill säga fall som generellt speglar samhället i stort. Detta för att vi ville att våra intervjupersoner och de familjehemsplacerade barn de handlägger skulle spegla verkligheten, i den utsträckning som det är möjligt. I och med vårt val av urvalsstrategi kontaktade vi enhetschefer inom individ och familjeomsorgen i olika stadsdelar i Göteborg per telefon för att få kontakt med socialsekreterare och se om det fanns ett intresse av att bli intervjuade. Under telefonsamtalet presenterade vi oss själva, berättade vad vår undersökning handlar om samt vårt syfte med undersökningen. På frågan om hur många intervjupersoner man behöver svarar Steinar Kvale (1997) att man ska intervjua så många personer som behövs för att ta reda på vad man vill veta. Med andra ord att det beror på undersökningens syfte. Han skriver också att antalet intervjupersoner i vanliga intervjustudier brukar ligga kring 15 plus/minus 10 (Kvale 1997). Vi intervjuade sammanlagt sex socialsekreterare i olika stadsdelar i Göteborg, i enskilda intervjuer och en dubbelintervju med två socialsekreterare. Intervjupersonerna bestod av fem kvinnor och en man. Vi hade ett önskemål om att våra intervjupersoner skulle vara jämnt fördelade mellan könen, något som vi upptäckte var svårt att få. I vårt urval av socialsekreterare var ett kriterium att de skulle ha en god erfarenhet av familjehemsplaceringar och aktivt arbeta inom detta område för att kunna delge oss den kunskap vi efterstävade. Anledningen till att vi valde att kontakta socialsekreterare i olika stadsdelar var för att få så olika perspektiv som möjligt samt vara uppmärksamma på om föreställningarna skilde sig mellan stadsdelarna. Vi tog sedan kontakt med socialsekreterarna via telefon och bestämde tid och plats för intervjuerna, som ägde rum på respektive socialkontor och pågick under cirka en timma. Anledningen till att vi träffades på socialkontoren var för att de socialsekreterare vi intervjuade önskade det.

Våra intervjupersoner befinner sig delvis i en observatörssituation och ger därför till viss del en metabeskrivning och uttalar sig om hur han/hon tolkar en annan individs erfarenheter, i detta fall de familjehemsplacerade barnens kontakt med sina biologiska fäder. Eftersom aktörer och observatörer gör olika tolkningar av situationen kan det vara av betydelse i kvalitativ forskning att intervjua båda (Larsson, S 2005). Vår studie hade kunnat främjas om vi även intervjuat familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder. Detta såg vi dock inte som en möjlighet, dels på grund av studiens omfattning och dels på grund av svårigheter att få tag på fäder som inte har kontakt med sina barn vilket skulle ha kunnat resultera i en ofullständig eller vinklad bild av situationen. Vi har även valt att inte intervjua familjehemsplacerade barn eftersom vi i huvudsak är intresserade av socialsekreterarnas föreställningar och inte barnens upplevelser. Vår avsikt med att intervjua socialsekreterare bygger på att de besitter kunskap om hur kontakten med familjehemsplacerade barn och deras biologiska föräldrar ser ut vilket är det som vi efterfrågar i vår studie. Det är socialsekreterarna som aktivt arbetar med denna kontakt

och vi har uppfattning att de har en stor möjlighet att påverka kontaktens utformning. Av denna anledning ville vi intervjua socialsekreterare och genom intervjuerna skapa oss en uppfattning om deras syn på området.

Enligt Kvale (1997) är det som forskare viktigt att ha en förmåga att kunna strukturera intervjun, ställa tydliga, enkla och korta frågor som möjliggör rika beskrivningar. Det är viktigt att vara känslig, öppen och kunna lyssna aktivt och försöka klargöra och tolka intervjupersonens uttalanden. Det ovanstående är något vi reflekterat över under alla intervjuer och försökt hålla oss till så mycket som det gått. Tekniskt kan man säga att den kvalitativa forskningsintervjun är halvstrukturerad (semi-strukturerade), det är inte ett öppet samtal men heller inte ett strängt strukturerat frågeformulär (Kvale 1997). Detta ger oss även möjligheten att vara flexibla för hur intervjun utvecklar sig samt att informanten får möjlighet att ge öppna svar. Sam Larsson (2005) beskriver den *allmänna intervjuguiden*, som är en intervjustrategi vid datainsamling, vilken vi valde att använda oss av då vi ansåg att den bäst tillgodosåg vårt syfte med intervjuerna. Denna intervjuguide innebär att vi på förhand formulerade ett antal relevanta frågor inom områden som vi ansåg behövdes beskrivas mer i detalj, vilka var kopplade till våra frågeställningar. Vi formulerade även följdfrågor, som vi dock inte alltid ställde på samma sätt till alla intervjupersoner. Denna intervjuguide kan beskrivas som en checklista (Larsson, S 2005). I ett tidigt skede av intervjun bad vi våra intervjupersoner beskriva två fall som bygger på deras reella erfarenheter från yrkesområdet. För att få en uppfattning om socialsekreterarnas föreställningar om vad som fungerar respektive inte fungerar samt för att få en möjlighet att jämföra fallen satte vi upp kriterier. Ett fall skulle beskriva, enligt socialsekreterarnas bedömningar, en relativt fungerande kontakt mellan det familjehemsplacerade barnet och sin biologiska fader, respektive ett fall där kontakten fungerar relativt dåligt. Under intervjun utgick vi sedan i några av våra frågor från dessa fall för att få en klarare bild av hur det fungerar i praktiken och för att få en uppfattning om socialsekreterarnas föreställningar om kontakten med de biologiska fäderna utifrån talande och levande exempel. Vi hade även en tanke innan, att beskrivandet av specifika fall kan fungera som en isbrytare i intervjusituationen och lättare öppna upp för friare samtal, vilket vi anser visade sig stämma.

Under intervjuerna använde vi oss av en diktafon för att möjliggöra att datainsamlingen blev korrekt och för att kunna använda utförliga och ordagranna citat från intervjupersonerna. Kvale (1997) skriver även att intervjuцитat bör återges i skriftspråklig form, för att underlätta förståelsen för läsaren. Detta är någonting som vi tagit hänsyn till då vi har ändrat intervjupersonernas uttalanden från talspråk till skriftspråk, vi har dock inte ändrat meningsinnehållet. Under intervjuerna var en av oss ansvarig för att ställa frågorna medan den andra antecknade för att lättare komma ihåg samtalet. Vi transkriberade samtliga intervjuer för att lättare få en överblick på vårt intervjumaterial och för att kunna använda oss av citat från intervjuerna. Under transkriberingen skrev vi ordagrant ner de dialoger som förts under intervjuerna. Med detta menas att vi skrev både våra frågor och intervjupersonens svar så som de uttalats.

6:2 Analysmetod

Vi har valt att använda oss av meningskoncentrering i vår undersökning för att tolka vårt empiriska material. Meningskoncentrering innebär enligt Kvale (1997) att man uttrycker de meningar som intervjupersonerna formulerat mer koncist. Detta innebär att man omformulerar längre och utförligare intervjuutsagor till kortare och mer sammanfattande formuleringar. Koncentreringen av meningar innebär således att större intervjutexter reduceras till kortare formuleringar samtidigt som en huvudpoäng är att bevara uttryck i vardagsspråkliga termer (Kvale 1997). Vi började vårt intervjuarbete med att läsa samtliga transkriberade intervjutexter för att skaffa oss en uppfattning och

få en helhetsbild. I arbetet med intervjutexterna gjorde vi teman utifrån våra frågeställningar och respondenternas svar. I intervjupersonernas svar sökte vi efter vissa mönster och tematiserade därefter dessa efter utvalda kategorier, som byggde på våra frågeställningar och det vi ansåg som viktiga drag från intervjuerna. Eftersom vårt arbete präglats av en deduktiv strategi kan även detta påverkat våra val av teman. De teman som vi utgått ifrån vid sammanställandet av empirin var: kontakten mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska föräldrar, betydelsen av biologiska föräldrar, socialtjänstens aktiva arbete samt synen på mödrar och fäder.

Vi handplockade även citat som vi tyckte belyste våra frågeställningar samt representerade de olika åsikter som framkommit under intervjuerna. De resterande delar av intervjuerna som vi ansett väsentliga men inte valt att citera presenterar vi istället i en sammanfattande text. Kvale (1997) skriver att det vanligaste sättet att presentera resultat från intervjuundersökningar är genom utvalda citat, som ger läsaren intryck av interaktionen i intervjusamtalen och exemplifierar de material som forskaren använt i sin analys. Varje intervjuperson har även fått ett fiktivt namn för att möjliggöra för läsaren att kunna hänga med i resonemanget och kunna urskilja vilken intervjuperson som säger vilket citat. Efter presentationen av resultatet har vi analyserat det som framkommit i empirin utifrån den tidigare forskning och de teoretiska perspektiv som vi beskrivit i vår teoretiska del. Vi har problematiserat vår empiri utifrån våra olika teoretiska perspektiv, som vi även ställt emot varandra då de på många sätt och nivåer skiljer sig från varandra. Därutöver har vi jämfört vårt empiriska material med den tidigare forskning som vi tittat på och urskiljt likheter och skillnader. Vi har försökt att tolka intervjupersonernas svar utan fördomar och tematisera uttalanden utifrån socialsekreterarnas synvinklar såsom de uppfattades av oss. Det är viktigt att poängtera att de olika tankar och synsätt som framgår i analysen av våra intervjupersoner samt vår tolkning av det som sägs endast bör ses som olika sätt att framställa verkligheten på, inte som fakta.

6:3 Kritik av metoden

Martyn Denscombe (2000) skriver i sin bok *Forskningshandboken* att det finns såväl fördelar som nackdelar att använda sig av kvalitativ metod i form av intervjuer. En klar fördel med intervjuer är den enkla användningen eftersom den är smidig att genomföra och den enda utrustning man behöver är en bandspelare. Dock kan en negativ sida vara att metoden är betydligt mer tidskrävande vid bearbetningen och vid analysen än exempelvis en enkätstudie. Den främsta fördelen med att genomföra intervjuer är att man verkligen kan gå in på djupet i intervjupersonernas upplevelser och att detta är ovärderliga insikter. Denscombe menar att det är av stor vikt att under hela intervjuprocessen vara medveten om metodens eventuella nackdelar och risker. Detta är viktigt då man som intervjuare omedvetet kan påverka intervjuernas utformning och resultat. Han skriver att tillförlitligheten lätt kan påverkas då intervjuaren kan finna svårigheter med att vara objektiv under intervjuerna och analysen (Denscombe 2000). Även författaren Conny Svenning (2003) beskriver de risker som kan förekomma vid användningen av kvalitativa forskningsintervjuer och använder sig bland annat av begreppet "intervjuareffekten". Den beskriver risken med att man som intervjuare omedvetet kan påverka intervjupersonerna under intervjun vilket i sin tur kan leda till att svaren inte alltid blir helt tillförlitliga. Det kan vara bra att under intervjun ständigt upprepa svar och ställa kontrollfrågor för att bekräfta att man förstått intervjupersonerna rätt, vilket vi gjort kontinuerligt (Svenning 2003). Riskerna vid användning av kvalitativ metod och intervjuundersökningar är något som vi beaktat och diskuterat under hela intervjuprocessen, som exempelvis vår egen påverkan som intervjuare, intervjufrågornas påverkan samt val av intervjupersoner. Även om vi inser att en viss påverkan från vår sida är oundviklig har det varit viktigt för oss att vara medvetna och ständigt överväga våra val, någonting som vi tror bidrar till att validiteten blir högre.

Även vid analysen har vi tagit hänsyn till de risker som kan föreligga såsom vår egen starka påverkan i exempelvis val av teori, teman och redovisad empiri. En risk med kvalitativa forskningsintervjuer kan vara att intervjupersonerna endast uttrycker det som de för tillfället upplever och är beredda att dela med sin av. Något vi i efterhand har upptäckt kan ha påverkat vår analys är att vi under intervjuerna inte frågade lika utförligt om mödrarna som om fäderna när vi utgick från fallbeskrivningarna. Detta tror vi kan ha påverkat vår analys i den bemärkelsen att vi inte kunnat dra slutsatserna lika långt då vi inte kunnat jämföra hur socialsekreterarna i praktiken arbetar med fäder och mödrar.

Vi tänker samtidigt att den kvantitativa enkätmetoden kan innehålla vissa brister som bör föras upp i ljuset. Dels förekom en viss procents bortfall i vår undersökning som bör tas hänsyn till eftersom detta kan ha påverkat resultatets utformning. Ytterligare en faktor som vi tror kan ha påverkat våra insamlade svar kan vara hur respondenterna uppfattat frågorna i enkäten och svarat utifrån sina tolkningar. Dock var detta någonting som vi tidigare reflekterat kring och även diskuterat med familjehemsenheten, som svarat på vår enkät.

6:4 Validitet

För att få tillförlitliga resultat är det viktigt att studien har en hög validitet. Kvale (1997) skriver att, i de flesta ordböcker hänförs sig "validitet" till sanningen och riktigheten om ett yttrande och frågan om vad som är valid kunskap berör den filosofiska frågan om vad som är sanning. Stig Elofsson (2005) skriver att med hög validitet avses att så nära som möjligt lyckas mäta det man avser att mäta, i vår studie blir det således att få en bild av hur kontakten ser ut mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder samt socialsekreterarnas föreställningar om kontakten mellan barnen och deras fäder. Enligt Kvale (1997) rör validiteten inte bara slutet av studien utan är en kvalitetskontroll som genomförs under studiens alla stadier.

För att få så hög validitet som möjligt i våra intervjuer har vi kontinuerligt försökt att ställa våra frågor så tydligt som det går, ständigt ställt följdfrågor samt verifierat det som våra intervjupersoner har uttalat. Vi är medvetna om att intervjupersonerna kan ha påverkats av att vi vid varje intervjutillfälle informerat om studiens syfte och mål, vilket kan leda till en lägre validitet. Detta då vi tror att resultaten kan bli påverkade eller vinklade ifall att intervjupersonerna tänker på studiens syfte och därför ger oss svar som de tror vi vill ha. Resultaten från våra enkäter och intervjuer stämmer i stor utsträckning överens med tidigare forskning inom detta område, vilket kan betyda att vår studie har en hög validitet. Med hjälp av de avgränsningar som vi gjort har vi kunnat fokusera på målen med studien och vi anser därför att studien har en hög validitet eftersom vi i stor utsträckning lyckats mäta det som vi avsett att mäta. Validiteten kan även ha påverkats negativt om de intervjuade socialsekreterarna tillrättalagt sina svar för att uppfattas vara politiskt korrekta. På grund av denna risk har fallbeskrivningarna haft som syfte att visa på hur socialsekreterarna gått tillväga i praktiken.

6:5 Reliabilitet

Med reliabilitet avses både pålitliga resultat vid upprepade tillfällen och skalans interna pålitlighet (Lilja 2005). Om en studie har en hög reliabilitet betyder det att måttet är stabilt och inte störs av variationer i tid, plats, intervjuare och så vidare (Elofsson 2005). Reliabiliteten i vår studie kan påverkas av att vårt studieobjekt berör föreställningar som varierar över tid och ingår i diskurser som råder under olika perioder i samhället. John Lilja (2005) skriver att en förutsättning för reliabilitet är att frågorna är tydligt

formulerade, så att inte olika intervjupersoner tolkar frågorna olika. Vi anser att våra frågor var öppna för olika svar, men att vi ändå med hjälp av underfrågor har kunnat fråga om det vi velat ha reda på ifall intervjupersonen tagit en annan inriktning.

För att få en hög reliabilitet har vi innan intervjuerna läst in oss på ämnet för att få en djupare bild av området och en bild av vad som studerats tidigare. Genom att ha läst litteratur samt träffat sex stycken socialsekreterare för intervjuer, vilka arbetar professionellt med detta, anser vi att vi ökat studiens reliabilitet. Vi har försökt utforma frågorna i vår intervjuguide så att vi i så stor utsträckning som möjligt ska få en klar och ärlig bild av hur intervjupersonerna tycker, tänker och upplever situationen. Vi har även försökt att forma intervjufrågorna så att de inte skulle bli ledande eller präglas av vår förståelse. Dock anser vi att det är svårt att ställa frågor om kön/genus utan att syfta till skillnader mellan könen, vilket till viss del kan tolkas som ledande frågor.

Under intervjuerna använde vi oss av en liten bandspelare (diktafon), som gjort det möjligt för oss att kunna lyssna igenom intervjun i sin helhet för att undvika misstolkningar. Vidare har vi transkriberat samtliga intervjuer för att öka reliabiliteten ytterligare, dels för att få en helhetsbild och dels för att kunna sortera ut specifika och korrekta citat. De anteckningar vi fört under intervjuerna anser vi även ha bidragit till en ökad reliabilitet, då det föreligger en risk att misstolka i efterhand. Kvale (1997) skriver att utskriften av en intervju även är en fråga om tolkning i utskrivningsskedet. Vi transkriberade flertalet av intervjuerna tillsammans, detta tror vi ökat studiens reliabilitet eftersom vi då var två som lyssnade och tolkade svaren. Eftersom vi båda närvarat vid alla intervjuer tror vi att vi har påverkat intervjupersoner lika mycket och vi tror inte att det gjorde någon skillnad vem av oss som var huvudansvarig för att ställa intervjufrågorna.

Eftersom vi innan sammanställningen av enkäten hade ett möte med familjehemsenheten där vi diskuterade enkätens utformning och de olika alternativen anser vi att chansen för misstolkningar minskat, vilket också ökar reliabiliteten i vår studie. Vid varje fråga hade vi även med ett alternativ där det fanns plats att skriva, till exempel andra anledningar, vilket vi anser har bidragit till att enkäten omfattat samtliga olika svarsalternativ som kan vara frekventa.

6:6 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet är en ständig fråga i intervjuundersökningar enligt Kvale (1997) och han ställer sig frågan hur mycket man som forskare ska generalisera och hur mycket som ska lämnas åt läsaren. Sam Larsson (2005) skriver att med tanke på att kvalitativ forskning arbetar med små och syftesbestämda eller icke-slumpmässiga urval, i vårt fall båda två till viss del, är möjligheten att generalisera resultaten begränsad eller inte möjlig. Detta är någonting som även gäller vår intervjustudie. Vi hade inte heller från början avsikten att generalisera våra intervjuer utan tanken var att ta reda på våra intervjupersoners uppfattningar och erfarenheter av området. Det är även viktigt att vara medveten om att vår studie beskriver vår uppfattning av vad som uttalats under intervjuerna, och att någon annan skulle ha kunnat tolka intervjun annorlunda. I vår kvantitativa enkätstudie har vi redovisat 190 familjeplacerade barns kontakt med sina biologiska föräldrar. Detta anser vi är en relativt hög svarsfrekvens som har en hög generaliserbarhet. Däremot anser vi inte att det går att generaliseras till alla familjeplacerade barn i Sverige, då vi tror att resultaten kan variera beroende på området. Dock tror vi att det går att uppnå liknande resultat inom ett snarlikt område. Dessutom omfattar vår studie samtliga barn från familjehemsenheten och det har alltså inte gjorts något bortval, någonting som vi anser bidrar till att höja generaliserbarheten. Sam Larsson (2005) anser dock att det finns en viss problematik vid generalisering

eftersom det alltid finns ett mer eller mindre stort bortfall. Det finns ett mindre internt bortfall på vissa frågor, som inte står i förhållande till populationen, i vår enkätundersökning vilket i sin tur kan ha sänkt generaliserbarheten en aning.

Kvale (1997) har uppfattningen att det ofta finns krav på att forskning skall omfatta ett stort antal intervjupersoner för att en generalisering ska vara möjlig. Han skriver vidare att ett argument för att inte nödvändigtvis behöva ha så många intervjupersoner kan vara att istället fokusera på ett fåtal fallstudier¹ om syftet är att erhålla generell kunskap (Kvale 1997). Vi har inte använt oss av fallstudier men har däremot utgått från verkliga fall under intervjuerna som intervjupersonerna själva valt utifrån våra kriterier, för att vidga och berika intervjuernas generaliserbarhet.

Kvale (1997) skriver att Schofield urskiljer främst tre mål för generalisering. Det första målet gäller att studera *det som är*, att försöka fastställa det typiska, det allmänna, det vanliga. I detta mål söker man maximera överensstämmelsen mellan forskningsfallet och samhället i stort. Det andra målet som Schofield har urskiljt är *det som kanske kommer att finnas*, framtiden finns här i fokus. Det sista målet med generalisering är *det som kan finnas*. Meningen med detta mål är att lokalisera situationer som vi tror är ideala och exceptionella för att studera vad som pågår där (Kvale 1997). Målen med generaliseringen i vår uppsats handlar om det som Schofield beskriver som det första och det sista målet. Detta på grund av att studien främst syftar till att beskriva situationer som återfinns i det allmänna samt andra situationer som kan finnas i området för familjehemsplacerade barn. Vi har en förhoppning om att vår undersökning, såväl vår intervjustudie som vår enkätstudie, kan bidra till att ge en nyanserad bild av området samt öppna upp för diskussioner som rör ämnen kring familjehemsplacerade barn och kontakten med deras biologiska fäder. Även om studien inte går att generalisera till att gälla alla familjehemsplacerade barn.

6:7 Etiska överväganden

Den etiska diskussionen är något som aktualiseras under hela uppsatsskrivningen och det är viktigt att reflektera kring etiska frågor redan i inledningsskedet. Vi diskuterade etiska överväganden innan vi gick ut och intervjuade för att öka vår medvetenhet för de risker som kan föreligga vid intervjuer.

Enligt Sam Larsson (2005) finns det tre allmänna etiska regler vid kvalitativa metoder: informerat samtycke, konfidentialitet och konsekvenser. I vår uppsats har vi utgått från informerat samtycke då vi informerat våra intervjupersoner om det allmänna syftet med undersökningen och hur den är upplagd i stora drag. Vidare informerade vi om att deltagandet är frivilligt och att de när de vill kan välja att avbryta. Vi har i vår uppsats följt konfidentialitetskravet som innebär att vi inte redovisar personlig data som våra intervjupersoner beskrivit för oss på ett sätt som kan röja deras identitet. Det är viktigt att som forskare kunna garantera konfidentialitet eftersom det är vanligt att respondenter i en intervjusituation berättar mer än de tänkt. Det kan även tilläggas att inga fullständiga personuppgifter samlades in vid intervjutillfället. För att skydda våra respondenters privatliv och identitet har vi valt att inte skriva ut namn, stadsdelar och identifierande drag. Vi använder oss istället av fiktiva/fingerade namn som inte har någon som helst koppling till våra intervjupersoner. Konfidentialiteten ska bevaras under hela forskningsundersökningen, under intervjusituationen, utskrivningen och rapporteringen. Med konsekvensregeln avses att deltagande personer ska lida så lite skada som möjligt. Fördelarna med undersökningen, i detta fall att komma fram till

¹ Med fallstudier menas att forskaren sätter sig in i och går djupt in i ett ärende, och endast berör övriga områden (Kvale 1997).

viktig information kring kontakten mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder, ska uppväga skaderisken för intervjupersonerna (Larsson, S 2005). Vi har reflekterat kring tänkbara konsekvenser och kommit fram till att eftersom vi inte röjer intervjupersonernas identitet samt familjehemsenshetens namn och stadsdel föreligger det, enligt oss, inga negativa konsekvenser.

Slutligen har vi tänkt att våra intervjupersoner ska få möjlighet att erhålla ett eget exemplar av den färdiga uppsatsen. Kvale (1997) belyser frågan om huruvida informanterna ska ha inflytande över tolkningen av deras uttalanden, exempelvis genom att de får ta del av texten innan den publiceras. Detta anser vi inte vara möjligt då vi har en begränsad tidsram. Eftersom analysen utgår från våra tolkningar och inte är någon ”sanning” i sig anser vi inte att analysen behöver godkännas av våra informanter då vi hoppas att det tydligt framgår att det är våra tolkningar av intervjupersonernas uttalanden. Under analysarbetet har vi även kontinuerligt ifrågasatt våra tolkningar och antaganden för att minska risken för övertolkningar.

7 KONTAKTEN MELLAN FAMILJEHEMSPLACERADE BARN OCH DERAS BIOLOGISKA FÄDER: RESULTATEN FRÅN ENKÄTSTUDIEN

Vi har gjort en mindre orienterande kvantitativ forskning med hjälp av en enkät som familjehemssekreterarna på en familjehemsenhet i Göteborg har besvarat, vilken vi i detta avsnitt ska presentera. Syftet med enkäten har varit att få en övergripande bild av hur många familjehemsplacerade barn som har kontakt med sina biologiska fäder. För att få en rättvis bild har vi även ställt frågor kring modern i våra enkäter, för att kunna göra en jämförelse. Vidare har syftet varit att söka kartlägga *hur* kontakten med fadern ser ut, hur ofta de träffas samt på vilket sätt. Sammanlagt fick vi svar på 190 enkäter, det vill säga förhållanden som rör 190 familjehemsplacerade barn. Dessa 190 barn är samtliga familjehemsplacerade barn på den aktuella familjehemsensheten, bortsett från jourplaceringar. Tanken är att enkäten skall användas som underlag då vi presenterar och analyserar resultaten från våra intervjuer, där vi går på djupet för att se samband.

Tabell 1: Visar i procent hur kontakten ser ut mellan det familjehemsplacerade barnet och de biologiska föräldrarna.

	<i>Mödrar N²=190</i>	<i>Fäder N= 188</i>
Har kontakt varje vecka	3	3
Har kontakt 2-3 gånger i månaden	22	12
Har kontakt 1 gång i månaden	25	16
Har kontakt 1 gång i halvåret	14	6
Har kontakt mer sällan	5	11
Har oregelbunden kontakt	10	10
Har ingen kontakt	21 *	42 *
* Varav 14% avlidna mödrar * Varav 22% avlidna fäder		
Summa:	100	100

Tabell 1: Som framgår av tabellen håller mödrar i större utsträckning än fäder kontakten med sina barn efter att de familjehemsplacerats. Det är 21 procent av mödrarna som inte har någon kontakt med sina barn medan 42 procent av fäderna inte har det, vilket visar att det är dubbelt så många fäder som inte har någon kontakt med sina barn efter familjehemsplacering. Av de biologiska föräldrar som bibehållit kontakten med sina barn är det enligt vår enkätstudie vanligare att mödrarna även har en tätare kontakt med sina barn än fäderna.

Vi vill återigen påpeka att vi hade ett internt bortfall i enkäten, som har påverkat de givna antalen i tabell 2. Detta på grund av att några som besvarat enkäten inte angivit vilken typ av kontakt de familjehemsplacerade barnen har med sina biologiska föräldrar.

Tabell 2: Visar i procent vilken typ av kontakt barnet har med sina biologiska föräldrar.

	<i>Mödrar N= 140</i>	<i>Fäder N= 99</i>
Träffas	94	94
Annan kontakt, exempelvis telefon, brev	6	6
Summa:	100	100

² N=Totalpopulationen

Tabell 2: Tabellen visar endast de biologiska föräldrar som har någon typ av kontakt med sina barn. Det framgår här att den mest frekventa typen av kontakt för såväl mödrar (94 procent) som fäder (94 procent) är att träffas personligen. Av de föräldrar som inte träffar sina barn personligen är det 6 procent för såväl mödrar som fäder som har annan typ av kontakt, som exempelvis per telefon eller via brev.

Tabell 3: Här anges möjliga orsaker till varför kontakten ser ut som den gör, för fäder som har kontakt med sitt familjehemsplacerade barn 1 gång om året eller mindre.

Fäder N=99

Fadern okänd	13
Fadern avliden	22
Fadern vill inte ha kontakt	20
Fadern bor utomlands	8
Vet inte	8
Barnet vill inte ha kontakt	9
Annat alternativ, exempelvis missbruk, fadern sitter i fängelse, har umgängesförbud eller lider av psykisk sjukdom.	20
Summa:	100

Tabell 3: I denna tabell framgår att vanligt förekommande orsaker till att barnen har dålig kontakt med sina fäder är för att fadern är avliden (22 procent) och att fadern inte vill ha kontakt med barnet (20 procent). Ytterligare faktorer såsom missbruk, att fadern sitter i fängelse, har umgängesförbud eller att han lider av psykisk sjukdom påverkar i stor utsträckning (20 procent) hur kontakten ser ut mellan fäder och deras barn.

7:1 Sammanfattning

Resultatet från enkäten visar på att biologiska fäder inte har kontakt med sina barn i samma utsträckning som biologiska mödrar efter det att barnet har familjehemsplacerats. Resultatet visar även på att den kontakt som finns mellan barnet och deras fäder inte är lika tät och kontinuerlig som den kontakt som mödrarna behåller med sina barn. Av de biologiska föräldrarna som *har* någon typ av kontakt med sina barn framgår det tydligt av resultaten från enkäterna att det vanligaste är att både mödrar och fäder *träffar* sina barn. Av de föräldrar som inte träffar sin barn personligen utan har en annan typ av kontakt pekar svaren från enkäten på att telefonkontakt är överrepresenterat, men även att kontakt via e-post, brev och sms förekommer. I enkätstudien framkommer en rad olika faktorer som visar på orsaken till att kontakten inte upprätthålls. De mest frekventa orsakerna till att kontakten inte upprätthålls visade sig vara att fadern är avliden, fadern inte själv vill ha någon kontakt med sitt barn samt svårigheter kring faderns livssituation. De svårigheter i livssituationen som kan påverka kontakten mellan fäderna och barnen fick våra respondenter själva utveckla i enkäten. Vi kan utifrån deras svar urskilja orsakssamband kopplat till främst missbruksproblem, psykisk sjukdom samt fängelsevistelser som de mest förekommande.

8 SOCIALTJÄNSTENS SYN OCH ERFARENHETER AV FAMILJEHEMSPLACERADE BARN OCH KONTAKTEN MED DERAS BIOLOGISKA FÄDER: PRESENTATION AV INTERVJUER

Här är vårt syfte att presentera vårt kvalitativa material från våra intervjuer och visa på överensstämmelser och skillnader mellan vår empiri och valda teorier, enkätstudien och tidigare forskning. I resultatet från våra intervjuer är den centrala delen i detta avsnitt hur socialtjänsten uppfattar att kontakten ser ut mellan familjehemsplacerade barn och deras fäder samt deras erfarenheter från området familjehem. Det som socialsekreterarna beskriver i intervjuerna ligger till grund för hur vi strukturerat och kategoriserat våra teman i resultat och analysdelen. Detta innebär att vi redovisar våra intervjupersoners tankar och erfarenheter kring familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska fäder, sedan kopplar vi dessa olika synsätt till resultatet från vår enkät, teorin samt tidigare forskning. Återigen vill vi poängtera att de namn som vi använder oss av i texten för resultat och analys är fingerade och har ingen koppling till våra verkliga intervjupersoner.

8:1 Kontakten mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder

Under våra intervjuer med socialsekreterare bad vi dem beskriva två fall från sin tjänst, där det ena ska symbolisera en fungerande relation mellan det familjehemsplacerade barnet³ och pappan⁴ respektive en där relationen, enligt socialsekreterarens uppfattning, inte ska fungera. Det är socialsekreterarna själva som gör bedömningarna för huruvida de anser att det fungerar respektive inte fungerar. De bedömningar som socialsekreterarna gör angående de fall där det fungerar respektive inte fungerar är individuella och varierar beroende på omständigheter kring föräldrarna. Emellertid har vi kunnat urskilja likheter i socialsekreterarnas beskrivelser av vad som fungerar och inte fungerar i kontakten mellan barnet och dess föräldrar. De mönster som gått att urskilja i de kontakter där det enligt socialsekreterarna fungerar mellan barnet och pappan är att pappan har ett engagemang och vill träffa barnet, pappan finns ständigt med i planering runt barnet och att de har en regelbunden kontakt antingen via telefon eller att de träffas. Däremot framgår det inte att pappan behöver ha en stabil livssituation och vara fri från exempelvis missbruk, utan socialsekreterarna har beskrivit fungerande fall där pappan har missbruk eller en ostabil livssituation. Det vill säga att det handlar om att papporna finns i deras liv och att det snarare handlar om viljan att ha en kontakt till sitt barn än om de sociala omständigheter som råder kring pappans livssituation, även om detta kan ha betydelse för utformandet av umgänget. De fall som socialsekreterarna definierar som icke-fungerande kontakter präglas av att pappan inte har något intresse av att träffa barnet samt att de saknar förmåga att upprätthålla en kontakt och att de därför inte sällan uteblir från umgängesträffar. Anledningen till att vi valt att ha med fallbeskrivningar är för att få levande exempel för att få en klarare bild av hur det fungerar i praktiken samt för att få en uppfattning om socialsekreterarnas föreställningar om barnens kontakt med sina biologiska pappor. Intervjupersonerna refererar även till andra fall som de har hand om som de bedömer som intressanta i specifika situationer kopplade till våra intervjufrågor.

³ I fortsättningen kommer vi benämna familjehemsplacerade barn endast som barn.

⁴ I resultat- och analysdelen kommer vi att använda oss av benämningarna mamma och pappa då vi återberättar socialsekreterarnas egna ord och för att texten ska vara enhetlig.

Två socialsekreterare (Lisa och Sven) uppger att de inte har många fall där kontakten mellan barnet och pappan fungerar och Sven tillägger att det för de flesta barn inte fungerar. Lisa säger att det många gånger beror på att papporna inte finns närvarande i barnens liv eller för att de är försvunna. Även Ingrid upplever att det kan vara vanligare att barnet har mer kontakt med mammorna än med papporna. Sven säger att det är viktigt att se var barnet har växt upp, till exempel om barnet har levt med en ensamstående förälder. Han fortsätter med att det kanske kan bero på att det är vanligare att de barn som omhändertas har levt med sin mamma. Men att det även kan bero på relationsproblem mellan mamman och pappan:

”För de flesta barn fungerar det inte, skulle jag säga. Och det beror på att pappan inte finns där alls, utan det är kontakten med mamman, på något sätt. De har förlorat kontakten på vägen, så är det med många barn. Och många har ju heller inga fäder. De kan vara avlidna på vägen”. (Sven)

Precis som Lisa och Sven uppger Agneta att det är vanligare att barnen har kontakt med sin mamma än med sin pappa:

”Det är väldigt vanligt att det är så. Och det mönster som barnet fått under sin uppväxt hos den biologiska mamman det fortsätter ju. Det kan vi inte bryta hur som haver. Har det redan gått lång tid och de inte har haft kontakt med sin pappa så är det ju inte bara någonting som plötsligt finns där utan det är ju någonting som man får arbeta med under resten av placeringen och se om det finns en kontakt med pappan - det är ju viktigt. Inte alla föräldrar till dessa barn bor ens i Göteborg eller vissa inte ens i Sverige så vi har ju alla situationer”. (Agneta)

Sven tar under intervjun upp ett fall där kontakten inte fungerar mellan pappan och barnet. I det här fallet handlar det om en flicka som är nio år. Flickan placerades på grund av omsorgssvikt hos mamman. Flickan har aldrig bott med sin pappa, han hade lämnat familjen när hon föddes. Hon har idag väldigt lite kontakt med sin biologiska pappa men har haft sporadisk kontakt under åren:

”Och det har ju varit så att mamman då har känt att pappan inte varit intresserad av dottern utan mer av mamman. Och när hon har gjort det tydligt att hon inte vill ha med honom att göra så har han försvunnit. Flickan har varit ambivalent i sin inställning till pappan. ... För ibland har hon sagt till sin biologiska mamma att hon gärna vill träffa honom och sen till sin fostermamma att hon absolut inte vill träffa honom. ... Sen har pappan försvunnit så det har inte varit aktuellt. Så just nu har de väldigt lite kontakt. ... Pappan är inte vårdnadshavare till den andra flickan utan mamman har ensam vårdnad. De har två barn tillsammans och han träffar inte sin son heller. Fast han har lite mer kontakt med sin son. Och det sköts väldigt mycket av familjehemmet för att han tar kontakt med dem och så kommer han dit”. (Sven)

Sofie berättar att hon inte riktigt vet om det är fler mammor eller pappor som har kontakt med sina barn. Samtidigt säger Sofie att hon ändå skulle gissa att det i det stora hela är så att fler mammor har kontakt med sina barn och säger att det kan bero på att det är där barnet växt upp och att det därför redan innan finns en grundkontakt. Sofie säger dock att det finns fall där de biologiska mammorna inte har någon kontakt med sitt barn medan de biologiska papporna är väldigt angelägna. Britt-Marie anger att i de fall som hon har hand om är det inte fler mammor än pappor som har kontakt med sina

barn, utan det är jämnt fördelat. Britt-Marie säger att hon endast har ett fall där kontakten mellan barnet och pappan inte fungerar, fränsett de fall där pappan är avliden.

Sofie tar upp ett fall där hon tycker att kontakten mellan barnet och pappan fungerar relativt bra. Det handlar om en sjuårig flicka som placerades i höstas. Pappan hamnade i fängelse, där han suttit i flera år, när flickan var två och ett halvt år och de har haft kontakt lite från och till under de senaste åren. Flickan har växt upp hos sin mamma och placerades hos sin mormor på grund av hemförhållandena hos mamman. Pappan frigavs tidigt i år och familjehemsplacerades i närheten av Göteborg. Sofie berättar:

”Så han fanns ju med i planeringen hela tiden och vid den tiden var föräldrarna väldigt överens och väldigt måna om att flickan skulle placeras hos mormor. Så där var han väldigt delaktig från första början i placeringen. Han kunde ju vara det i och med att han var tillgänglig på ett annat sätt. ... Så att flickan skulle placeras där har aldrig varit aktuellt så som situationen är nu.... Men det har fungerat bra på det sättet att han har varit med i planeringen inför placeringen och varit med i planering för hur flickan ska träffa både sin mamma och sin pappa och sedan har han också skött det ganska bra. Sen kan man alltid önska mer, men hon har sin pappa”. (Sofie)

Som framgår av texten tycker vår intervjuperson Sofie att relation fungerar relativt bra. Sofie pratar kring betydelsen att pappan är delaktig i flickans liv, någonting som hon ser som en resurs hos denna pappa samtidigt som hon menar att de ändå skulle önska mer av pappan.

8:1:1 Jämförelse: mödrars och fäders kontakt med familjehemsplacerade barn

Som beskrivits ovan uppfattar fem av de sex intervjuade socialsekreterarna att det är fler mammor som har kontakt med sina barn än pappor, vilket stämmer överens med resultatet av vår kvantitativa studie. Av samtliga 12 fall som socialsekreterarna har tagit upp, två fall var där kontakten fungerar respektive inte fungerar, har fem barn kontakt med både sin mamma och pappa. I tre av de beskrivna fallen är mamman avliden och av dem har en pappa bra kontakt med sitt barn och två pappor har svag kontakt med sina barn. I två av fallen har barnen en fungerande kontakt med sina mammor men inte med sina pappor. Till sist framgår två fall där ingen av föräldrarna har en fungerande kontakt med barnen.

I det fall som Sven beskrivit, där pappan inte har någon vidare kontakt med sin nio-åriga dotter, har flickan i alla fall kontakt med sin mamma. Hon (och hennes syster som är placerade i samma familjehem men har två olika pappor) träffar sin mamma en gång i månaden. Flickorna kommer hem till sin mamma på fredagar och åker tillbaka till familjehemmet på söndagar.

Ingen av socialsekreterarna beskriver ett fall där kontakten fungerar med pappan men inte med mamman förutom i de fall då mamman är avliden. Däremot tar Britt-Marie upp ett fall där föräldrarna var väldigt unga när de fick sin flicka. När flickan var ett år fick mamman psykiska problem och uppgav en annan kille som pappa, vilket visade sig stämna. Mamman åkte då dit med flickan och sa han skulle ta hand om henne. Pappan tog då hand om flickan men det blev en övermäktig uppgift för honom. Flickan fick inledningsvis en kontaktfamilj som sedermera omvandlades till ett familjehem till vilket hon flyttade på heltid till när hon var nästan två år gammal. Idag är flickan sju år gammal och Britt-Marie berättar:

”Pappan har hängt i hela tiden, han har kämpat på olika sätt, försökt hela tiden - han skall ta hem sin dotter. Men vägen har varit krokig och det har varit mycket tonår i honom, det har varit mycket fester. Men han har väl landat nu de senaste åren och han har fast jobb, ny familj och nytt barn, så han vill absolut att hon skall flytta hem”. (Britt-Marie)

Britt-Marie berättar vidare att mamman kommit in på banan igen de sista två åren och att även hon träffar flickan regelbundet, precis som pappan gör. Dock vill flickan inte flytta hem till någon av sina föräldrar idag, utan vill bo kvar i familjehemmet. Av pappan framgick det under ett samtal på socialkontoret att han är noga med att inte dra i flickan om hon inte vill, utan att hon får den tid hon behöver. Idag träffar flickan en av sina föräldrar varje helg och Britt-Marie säger att kontakten är jättefin till pappan och ser inga hinder i att flickan skulle kunna flytta hem till honom.

8:1:2 Påverkande faktorer – missbruk, livssituation, familjehem och avstånd

Ett annat syfte vi haft med intervjun var att ta reda på vad socialsekreterarna upplever kan påverka relationen mellan barn och pappa. När vi diskuterade kring detta framkom en rad olika svar. De svar vi fick var att pappans situation och problematik har stor betydelse, till exempel att det förekom missbruk eller psykisk sjukdom. Ingrid sade att det påverkar barnen när papporna är konstiga och missbrukar för då kan det bli svårigheter för dem att träffa sina pappor. Sven tar upp att avstånd kan vara av stor betydelse för kontakten. Han tror även att det kan påverka om man som pappa levt tillsammans med sitt barn. Sven syftar till ett fall han berättat om i inledningen av intervjun och säger:

”Det som jag tänker kan påverka den här pappan är att han har ju ändå levt några år som familj med sin dotter. Så han har ju fått bli pappa som man blir mamma. Så han har ju följt sin dotter. Det tror jag har en stor betydelse. Den andra pappan har aldrig levt med mamman så han har aldrig funnits med mer än som en pappa på avstånd. Så det tror jag har betydelse”. (Sven)

Lisa säger vid ett tillfälle under intervjun att, de barn hon har hand om, oftare har kontakt med sin mamma än sin pappa och att det främst beror på olika omständigheter i pappans liv och inte för att de inte vill ha tätare kontakt med honom utan för att:

”... Papporna lever på ett annat sätt, oftare med missbruk och så... Av de pappor som jag har så kanske det är fler av dem som inte har en fast adress och som inte har ett ordnat liv. Det kanske inte mamman har heller men det är mer att mina pappor lever kaotiskt”. (Lisa)

Någonting som kom upp under samtliga intervjuer var familjehemsföräldrarnas påverkan på kontakten till mammorna och papporna. Ingrid säger under intervjun att det finns familjehemsföräldrar som kan ha problem med att de biologiska föräldrarna ska träffa sina barn. Hon tillägger dock att det finns fall där kontakten är jättebra. Under intervjun med Britt-Marie kommer vi också in på familjehemmets påverkan:

Intervjuare: *Tror du att familjehemsföräldrarna påverkar barnets kontakt till de biologiska föräldrarna?*

Britt-Marie: *”Alltså det är A och O tycker jag hur familjehemsföräldrarna ställer sig och hur mycket de kan ta in är viktigt.*

De fallen som jag tagit hand om där är ju familjehemmen väldigt positiva till de biologiska föräldrarna och då blir det ju mycket lättare att jobba med det och det blir också mycket lättare för barnen att kunna prata om det där de bor, så det är oerhört viktigt. Och framför allt en stor bit som jag tycker är viktigt är att jobba med familjehemsföräldrarnas inställning”.

Även Sofie tar upp familjehemmets förmåga att underlätta kontakten mellan barnet och pappan. Hon säger: *”Man kan släppa in för mycket och man kan stänga dörren för mycket också. Det är verkligen en konst”.* (Sofie) Genom Sofies citat understryks ytterligare vikten av familjehemmets inställning och förmåga att påverka kontakten till de biologiska föräldrarna.

8:1:3 Sammanfattning och diskussion

I vårt material framgår det att fem av de sex intervjuade har uppfattningen att det är vanligare att barnen har kontakt med sina mammor än med sina pappor. Dessutom framgår av texten ovan att fler barn har en såväl tätare som bättre kontakt med sina mammor. Även i tidigare forskning (Andersson 1995, Vinnerljung 1996) framgår det att det är vanligare att mammor har kontakt med sina barn än pappor och att detta kan påverkas av att mammor görs mer ansvariga för barnen än vad pappor görs. Andersson menar att detta gäller i allmänhet, men främst de barn som har kontakt med socialtjänsten. Likaså skriver Vinnerljung om forskning som visar på att pappor oftare är frånvarande i barnets liv i samband med familjehemsplacering. Även resultatet från vår enkät, vilket överensstämmer med våra intervjuer, pekar på att mammor, i större utsträckning än pappor, har kontakt med sina barn efter det att de familjehemsplacerats. Det framgår att 42 procent av papporna, alltså dubbelt som många som mammorna, 21 procent, inte har någon som helst kontakt med sina barn. Av de biologiska föräldrar som bibehållit kontakten med sina barn är det enligt vår enkätstudie vanligare att mammor har en tätare kontakt med sitt barn än att pappor har det. Även enligt SCB:s undersökning av levnadsförhållanden (ULF) framgår det att det finns betydligt fler ensamstående mammor med barn än pappor i Sverige (www.scb.se 2008-05-04), vilket kan kopplas samman med att fler mammor generellt har mer kontakt med sina barn då de oftare lever tillsammans med barnet än pappan.

Som vi nämnt tidigare bad vi alla intervjupersoner att, i början av intervjun beskriva två fall de kommit i kontakt med genom sin tjänst, ett där relationen till pappan fungerar respektive ett där relationen inte fungerar. Vi hade inget kriterium rörande mamman. Av de fall våra intervjupersoner tagit upp finns det inget fall där relationen till pappan fungerar men inte till mamman. Under våra intervjuer togs det dock upp tre fall där mamman var avliden, där det alltså endast kunde finnas en relation till pappan. Av dessa fall var det en relation som fungerade bra mellan en pappa och ett barn, en som fungerade sådär och en där det inte alls fungerade, enligt socialsekreterarens uppfattning. Vi anser att det är intressant att det inte togs upp något fall där relationen till pappan fungerar men inte till mamman, dock tyder våra resultat från enkäten och även från intervjuerna att det är vanligare att barnen har kontakt med sin mamma än med sin pappa.

Slutligen så framgår det även genom intervjuerna olika faktorer som socialsekreterarna tror kan ha betydelse för föräldrarnas kontakt med sina barn. Det vi upplever som genomgående för våra intervjupersoner är att det finns faktorer som går att koppla samman med pappornas situationer under placeringen men även faktorer som kan kopplas till pappans situation innan placeringen. De faktorer som främst påverkar pappans kontakt till sitt barn under placeringen är missbruk, psykisk sjukdom, avstånd

och pappans frånvaro samt ovilja att träffa sitt barn. Även dessa faktorer kan ha haft en påverkan innan placeringen, men främst handlar det om hur pappans kontakt till barnet sett ut innan placeringen. Även resultatet från enkäten bekräftar detta där det framgår att 20 procent inte träffar sina barn på grund av faktorer som missbruk, psykisk sjukdom, fängelsevistelser samt att 20 procent av papporna själva inte *vill* ha kontakt med sina barn. I samtliga intervjuer framhåller även socialsekreterarna familjehemmets betydelse som en avgörande faktor för upprätthållandet av pappans kontakt med barnet. De intervjuade menar att familjehemmet kan bidra med så mycket om de har en positiv inställning till de biologiska föräldrarna men samtidigt att de kan försvåra att kontakten upprätthålls om de har en negativ inställning till barnets föräldrar. Familjehemsföräldrarnas inställning som en påverkande faktor är någonting som tidigare även belysts i tidigare forskning (Höjer 2001, Andersson 2005/4). Andersson betonar familjehemmets nyckelroll i att uppmuntra barn att hålla kontakt med sina föräldrar då familjehemsföräldrarnas attityder och inställning har en stark påverkan på barnen. Dock skriver Andersson att det inte sällan finns allvarliga problem kopplade till de biologiska föräldrarna med i bilden vid familjehemsplacering såsom exempelvis missbruk, misshandel och psykisk ohälsa, vilket kan leda till att familjehemsföräldrarna upplever det som svårt att bemöta de biologiska föräldrarna (Andersson 2005/4).

8:2 Faderns betydelse för barnet och identitetsutvecklingen

Samtliga av våra intervjupersoner (6 socialsekreterare) anser att den biologiska fadern har stor betydelse för det familjehemsplacerade barnet. Sofie säger under intervjun att de biologiska föräldrarna generellt är viktiga för barnen. *"... alltså de kan ju ha gjort vad som helst, men de är så himla viktiga. De är så slående gång på gång"*. (Sofie)

Sven menar att det är viktigt för barnen att veta vem som är ens biologiska pappa:

"Det här att detta är min farsa och han var så här och det förklarar också varför jag inte kan växa upp med min pappa. Att få en realistisk bild av vem min pappa är". (Sven)

Vidare menar Sven att vetenskapen svarar lite på varför man är den man är. Han poängterar att det är viktigt att som socialarbetare arbeta för att i alla fall få en kontakt med den biologiska pappan om kontakten inte finns. Sven säger samtidigt att det är svårt om pappan inte vill ha kontakt och berättar om ett fall där en pojke som är sjutton år jätte gärna vill ha kontakt med pappan, men pappan vill absolut inte det. Pappan har i detta fall en ny familj och blir väldigt irriterad när socialarbetaren ringer. Sven säger också att man inte behöver ha ett regelbundet umgänge men att barnet behöver träffa sin förälder.

"Det tror jag är oerhört viktigt. Någon gång varje år, kanske ett par gånger om året, träffa sin pappa. Så att du har en tydlig person framför dig när du tänker på pappan. Det tror jag är viktigt, faktiskt". (Sven)

Ingrid uttrycker att det går att se stora likheter mellan en pojke och hans pappa, vilket hon anser är viktigt att veta för dessa barn. Även Agneta menar att det är av stor betydelse att barnet i alla fall skall veta vilka som är ens biologiska föräldrar och poängterar att det är viktigt med biologiska rötter. Samtidigt säger hon:

"Sedan är det alltid en avvägning. Skall man träffa sina biologiska rötter och se att de missbrukar och är berusade? Det är inte bra, det skall barnen skyddas ifrån. Där har vi en skyddsaspekt". (Agneta)

Vidare pratar Agneta om att det är barnets bästa som styr umgänget. Samtidigt säger hon att det är viktigt att ändå kunna träffa sina föräldrar när man bor i ett familjehem. Både Ingrid, Agneta och Lisa berättar om pappor som har svårt att passa tider, inte alltid kommer på avtalad tid eller är utagerande men att fäderna i alla dessa fall är betydelsefulla för barnen.

Lisa beskriver ett fall där en flicka på nio år, som varit placerad sen hon var cirka ett och ett halvt år, där båda föräldrarna är missbrukare men hade kontakt med flickan det första året. Pappan orkade inte hålla kontakten med flickan, antagligen på grund av missbruk och fängelsevistelser, men för ett tag sedan var flickan och hälsade på pappan och Lisa berättar att det var jättebra för flickan. Problemet med den här pappan var enligt Lisa att få honom att förstå att han är viktig för flickan.

Hon säger samtidigt att flickan var helt salig efter besöket hos pappan, vilket tyder på faderns betydelse. Även Sofie tror att den biologiska pappans roll är av stor betydelse och säger att tonåren är en klockren period då föräldrarna blir viktiga. Hon menar att barnen kan ha problem med att känna tillhörighet i den nya familjen. Sofie säger att:

”Och därför mår man så gott att alltid få höra om sin bakgrund, om sina far- och morföräldrar, se kort från när man var riktigt liten. Det har med identitet och självbild att göra, det är ju så oerhört starkt”. (Sofie)

Ett fall som stödjer att pappan blir viktig för barnet i tonåren är ett som Sofie tog upp. Det gäller en sjutton-årig flicka där kontakten till pappan endast har fungerat i perioder. Flickan familjehemplacerades när hon var två år på grund av mammans missbruk, mamman var då ensam vårdnadshavare, men sen när flickan var fem år dog mamman och pappan blev då vårdnadshavare. När flickan var liten ville pappan ha kontakt med flickan, han ville vara pappa, men flickan kände inte sin pappa väl och tyckte han var konstig. Vid sju års ålder försvann pappan ur bilden. Sedan när flickan var tretton år började hon prata om honom igen och socialsekreteraren letade fram nummer och adress och flickan skrev till honom. Efter det har de haft kontakt och idag är kontakten helt okej, flickan har börjat förstå att hon har den pappa hon har. Sofie berättar dock att kontakten grundar sig i att det alltid är flickan som ringer pappan och han blir glad när hon ringer, men ringer aldrig själv.

Agneta och Ingrid tror inte att pappans betydelse är olik mammans, utan att de har samma betydelse för barnet. Ingrid poängterar att den ena inte väger mer över den andra. Hon säger att hon aldrig har tänkt att de skulle ha olika sorts betydelse utan att det viktigaste för barnet är att få reda på sitt ursprung, var man kommer ifrån och vem man är lik. Sven tror att det finns kompletterande roller som mamma och pappa och han berättar i samband med en fråga om ett fall där mamman har en empatistörning och inte är ”den goda modern”. Han tillägger:

”Så han är mer den goda fadern, han har nog mer av värme och omsorg och så än vad hon har. Så därför just när det gäller de här flickorna så kan man ju tycka att modern är mer den här omsorgsgivande. Den som omfamnar medan fadern mer är den som kan visa upp. Men sådana roller försvinner ju också, så har det nog vart förr, tror jag. Men de här flickorna kanske får det av pappan som många barn får av mamman”. (Sven)

Ingrid och Sven uttrycker att om barnet inte har någon kontakt till sina biologiska föräldrar, om de är frånvarande av någon anledning, är det lätt att höja upp dem till något som de inte är. Ingrid menar på att det går an med frånvaron när barnet är litet

men när de kommer upp i tonåren vill de veta mer om vilka deras biologiska föräldrar är. Sven säger att fadern är viktig för barnet:

”Jag tror att det är jätte viktigt just därför att veta vem som är min pappa. Att inte gå med den här bilden av en person som man kanske gör till någon helt annan än den egentligen är. Det är jätte viktigt att man har kontakt med båda sina föräldrar så långt det nu går att ha det”. (Sven)

Vidare tar Sven upp att barnen kan ha väldigt stor betydelse för papporna och tar ett exempel där pappan inte kan ha sin flicka boende hos sig eftersom han har ett missbruk men att hon ändå är väldigt viktig. *”Han älskar ju sin dotter över allting annat. Han öser ju presenter och så. Och det är viktigt med hennes födelsedag och jul om han är nykter då”. (Sven)*

Vi frågar specifikt om det är viktigt för identitetsutvecklingen att veta vems ens pappa är, vilket samtliga av våra intervjuer uttrycker. Sven menar att när man kommer upp i tonåren är det viktigt:

”Och då är det viktigt att man har haft den där regelbundna kontakten med pappan så att han är en tydlig person för en så man vet vem han är, så man inte börjar söka. Och kanske blir väldigt besviken om man får tag på honom och att han inte alls lever upp till de förväntningar som jag har”. (Sven)

Vidare poängterar Sven även att det är viktigt för små barn. Lisa säger att det är viktigt för barnen att ha kontakt med sina biologiska pappor med tanke på identiteten och pratar om ett fall med en flicka *” för hon är inne i en sådan fas att hon funderar väldigt mycket över pappa... ”. (Lisa)* I detta fall syftar Lisa till en flicka som befinner sig i tidiga tonåren och menar att olika faser i livet kan vara sammankopplade med funderingar kring sina biologiska föräldrar och rötter.

8:2:1 Sammanfattning och diskussion

I vårt teoretiska avsnitt framgår två olika synsätt angående barnets kontakt med sina biologiska föräldrar. Det ena är det behovsorienterade synsättet och det andra det relationsorienterade synsättet. I det behovsorienterade synsättet är den viktigaste tanken att barnet får nya, varaktiga relationer till familjehemsföräldrarna och att detta bäst åstadkoms utan kontakt med de biologiska föräldrarna. Svensk lagstiftning präglas av det relationsorienterade synsättet vilket vi även anser präglar våra intervjupersoners synsätt i den bemärkelsen att samtliga anser att pappans (föräldrars) kontakt till barnet har stor betydelse. Det relationsorienterade synsättet lägger sin tyngdpunkt på att barn behöver upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar eftersom det är viktigt för barnets identitetsutveckling, som bäst utvecklas om kontakten bibehålls (Höjer 2001).

Vi tänker att det relationsorienterade synsättet kan kopplas till synsättet att se vikten av biologiska rötter, vilket vi anser flertalet av våra intervjupersoner gör. Ingrid tar exempelvis upp att utseendemässiga likheter kan spela roll och Sofie tar upp att det kan vara svårt att känna tillhörighet i den nya familjen och att det då är skönt att få höra om sin biologiska familj och tillhörande nätverk med tanke på att det har med identitet och självbild att göra. Sven tar upp vikten av att veta vems ens pappa är då det även förklarar varför man inte kan växa upp med honom. Vidare har vi uppfattningen att betraktelsesättet där biologins betydelse framhävs står i motsättning till modern familjeteori. Familjeteorin har sitt ursprung i nytänkande kring kön och familjeformer samt att föräldraskap och könsroller ses som sociala konstruktioner. De biologiska

föräldrarna ses inom denna teori inte som de enda naturliga föräldrarna utan föräldraskap kan skapas utifrån andra grunder än de rent biologiska (Franséhn 2004). Detta är även en slående tanke vid familjehemsplaceringar. Om man nu följer det relationsorienterade synsättet kan man dra det så långt att det så småningom kan handla om en lojalitetskonflikt för barnet mellan de biologiska föräldrarna och de nya familjehemsföräldrarna. Samtidigt är det oerhört viktigt att se till det specifika barnet. Kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna upplever socialsekreterarna som väldigt betydelsefull, speciellt om barnet tidigare levt en period av sitt liv med sina biologiska föräldrar innan familjehemsplaceringen och då har en relation till sina föräldrar. Precis som Sofie säger kan det ibland vara svårt att känna tillhörighet i den nya familjen och menar då att de biologiska föräldrarna är av största vikt.

Många av de barn som ingår i våra intervjupersoners fall träffar sina biologiska föräldrar trots att det finns en viss problematik hos föräldrarna, såsom missbruk, psykisk ohälsa med mera. Dock säger Agneta att det ständigt är en avvägning och att barnet bör skyddas från att se sina föräldrar i vissa situationer och påpekar att socialsekreterare har en skyddsaspekt. Detta uttalande stödjer till viss del det behovsorienterade synsättet, vissa andra länder anammat, där det viktigaste för barnet är att få nya varaktiga relationer till familjehemsföräldrarna och att detta bäst åstadkoms utan kontakt med de biologiska föräldrarna (Höjer 2001). Dock behöver det inte vara antingen eller utan kan vara en kombination av dessa synsätt.

Som tidigare nämnts innebär det relationsorienterade synsättet tankegången att barn behöver upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar eftersom det är viktigt för barnets identitetsutveckling som bäst utvecklas om kontakten bibehålls då barnet annars kan leva med fantasibilder av mamma och pappa (Höjer 2001). Detta överensstämmer med vad Sven och Ingrid berättar om i intervjuerna, att barn som inte har någon vidare kontakt med sina föräldrar kan skapa sig en påhittad bild om sina föräldrar som inte stämmer överens med verkligheten. De uttalanden som Sven och Ingrid gjort under intervjuerna styrker här det relationsorienterade synsättet, där kontakten till de biologiska föräldrarna ses som betydelsefull.

När Eriksson pratar om socioemotionell utveckling, som handlar om sökandet efter identitet, utgår han ifrån en subjektiv upplevelse av vad som gör att "jag är jag", vilket omfattar tre aspekter: en biologisk, en psykologisk och en social aspekt. Identiteten utvecklas genom att barnet identifierar sig med andra. Personer i ens omgivning fungerar som speglar och man söker hitta sociala grupper och roller som fungerar med ens egna biologiska och psykologiska förutsättningar (Hwang/Nilsson 2003). Samtliga av våra intervjupersoner tror att kontakten till pappan har en betydande roll för identitetsutvecklingen. Många av socialsekreterarna kommer in på tonårstiden när vi pratar kring ämnet identitet och faderns betydelse för identiteten. De menar att detta är en speciellt viktig ålder. Genom fallbeskrivningarna från intervjuerna framgår det att det i vissa fall är så att barn, som inte tidigare velat ha kontakt med sina biologiska föräldrar, under tonårsperioden får ett ökat behov av att återuppta kontakten. Vår intervjuperson Sofie ger ett exempel på detta då hon beskriver en flicka som först vid tretton års ålder ville ha kontakt med sin pappa, någonting som inte tidigare varit aktuellt för flickan.

8:3 Socialtjänstens aktiva arbete med de biologiska fäderna

I våra intervjuer ställde vi frågan om man som socialsekreterare arbetar aktivt för att barnen skall bibehålla/upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar och i så fall på vilket sätt. Vi bad även socialsekreterarna att de skulle utgå ifrån de fall som de tidigare beskrivit i början av intervjun.

Britt-Marie beskriver ett fall med en nio årig pojke som växt upp med sin missbrukande mamma och som familjehemsplacerades när han var fem år. Pojken har aldrig träffat sin pappa som klargjort att han inte vill ha någon kontakt med pojken. Britt-Marie beskriver arbetet med pappan som problematiskt och utan framgång:

”... Vi försöker i den mån det går. Pappan vill inte ha kontakt, och pojken frågar jätte mycket om sin pappa- vem han är? Hur han ser ut? Jag vet väldigt lite om honom, jag har tagit reda på så mycket det går... Mamman har berättat men hon tror inte att det går att få kontakt med honom. Vi vet var han finns och vi har skrivit brev flera gånger. Även familjehemmet och mormodern har skrivit brev till pojken och skickat kort på honom. Och vi har på olika sätt, vid jämna mellanrum sådär en gång om halvåret försökt få kontakt med honom, och han vill inte. Så det är väldigt sorgligt. Han är en så fin kille och han missar så mycket den här pappan. Och det är tråkigt att han inte vill ha kontakt. Han är en väletablerad man så det finns ingen social problematik över honom. Nästa steg är att vi funderar på att åka dit med familjehemssekreteraren helt enkelt och hälsa på den här pappan och se vart det landar. Så illa som det är nu, vad han än tycker så kan det ju inte bli värre, så känns det. Så det skall vi försöka med. Och prata med pojken om pappan varje gång vi är där och så att han finns med och att han är levande ändå”. (Britt-Marie)

Även Lisa tar upp ett fall med en flicka där fadern är frånvarande och socialsekreteraren har svårigheter att få kontakt med barnets biologiska far:

”Och jag har försökt få kontakt med honom när han är ute men ofta så saknar han fast bostad, så jag försöker med hans socialsekreterare i en annan stadsdel. Försöka motivera, försöka få till en kontakt. ”Men jag fixar det själv” säger han då. Under de perioder han sitter inne kan han skicka kort eller så har han ringt någon gång. Det finns ju i hans tankar. Men han vågar inte riktigt. Nu sista vändan satt han inne vid jul och då fick jag tag på honom på fängelset. Och då är han hur intresserad som helst. ”Nu skall det liksom bli ordning på det här”. Och då var flickan faktiskt och hälsade på honom, det var första gången på sex år eller något sådär. Men det var jätte bra för flickan och nu skall han hålla vid det... Men det är väldigt svårt i det här fallet tycker jag för han vill och det finns ju förutsättningar... Men det är svårt att få honom att förstå att han är viktig. Så det är väldigt sorgligt men jag vet inte hur man skall bära sig åt för att... I och med att det inte går att få tag på honom - han har ju ingen adress... Men hade han varit här i närheten skulle man ju kunna få ihop ett umgänge. Nu har det inte varit så”. (Lisa)

Att skicka brev upprepar gånger och att försöka få en kontakt på telefon är någonting som samtliga av våra intervjupersoner använder sig av när de försöker skapa kontakt med frånvarande pappor. Sofie anser att det är viktigt att få papporna att känna delaktighet och hålla dem underrättade och informera dem om barnets situation i skolan och andra vardagliga saker. Hon menar att detta är något som kan underlätta kontakten mellan pappa och barnen. En del av socialsekreterarna pratar även kring att besöka papporna personligen. Det framgår av intervjuerna att ett återkommande problem, för att kunna etablera en kontakt, är de frånvarande papporna som, av olika anledningar, inte går att få tag i. Intervjupersonerna är således överens om att kontakten mellan barn och far till största del beror på hur faderns situation ser ut under tiden för familjehemsplaceringen. De menar även att hur kontakten såg ut innan placeringen spelar en betydande roll. En annan viktig faktor som flertalet av våra intervjupersoner (Britt-

Marie, Sofie, Agneta, Sven) pratar kring är frågan om vem som är vårdnadshavare. Detta framgår i intervjuerna:

Intervjuare: *Om pappan varit frånvarande innan placeringen gör ni då försök att söka upp honom även om han inte är vårdnadshavare?*

Britt-Marie: *”Även om han inte är vårdnadshavare... jag tänker vissa saker får de ju inte ta del av... Jo, man söker upp- om mamman tillåter det”.*

Intervjuare: *Gör ni alltid det då?*

Britt-Marie: *”Jo, jag har ju flera fall där man inte är vårdnadshavare men som det är så... Men även om han inte har vårdnaden jobbar jag ju med umgänget på samma sätt. Och skulle det sedan visa sig att det skulle vara en möjlig väg med pappan så skulle man ju börja prata med mamman om det”.*

Sofie pratar om den sju- årig flickan vars pappa sitter i fängelse, där kontakten har funnits från och till. Även i detta fall så understryks vikten av hur pappans situation ser ut för att det skall finnas förutsättningar för en kontakt:

”Han är vårdnadshavare också kan jag tillägga. Det gör förstås en jätte stor skillnad. Sen har det ju fungerat bra på det sättet att han varit med i hela processen, han har ju inte haft en livssituation som överhuvudtaget gått att bedöma, alltså utifrån hans föräldraförmåga. Så att flickan skulle placeras där har aldrig varit aktuellt så som situationen är nu. Han måste skaffa sig ett stabilt liv och knyta an till flickan igen innan det kan bli aktuellt”. (Sofie)

Intervjuare: *Utredde ni frånvarande fäder?*

Sofie: *”Man tar ju alltid kontakt. Och tittar alltid på det. Det gör man. Både för att man är skyldig till det enligt lag men också för att de kan visa sig vara sådana resurser”.*

Även på frågan kring huruvida man utreder faderns omsorgsförmåga i den utsträckning man borde om moderns omsorgsförmåga brister kopplar Sofie det till om man är vårdnadshavare eller inte:

”Jag tror nog att vi försöker men allt för ofta finns det ingen pappa att utreda”. (Sofie)

Intervjuare: *Söker ni upp pappan då, är det vanligt?*

Sofie: *”Man tar ju alltid reda på om det finns någon vårdnadshavare till, men om det inte finns då är det inte säkert att man lägger ner någon energi på det”.*

Agneta svarar på en liknande fråga:

Intervjuare: *Om en förälder är frånvarande försöker man ta kontakt då?*

Agneta: *”Inte i oändlighet”.*

Intervjuare: *Om en far inte har varit med från början söker ni då upp honom?*

Agneta: *”Ja, det måste vi göra. Eller måste och måste. Om han inte är vårdnadshavare måste man ju ha någon form av utformat samtycke. Det kan ju hända att barnets vårdnadshavare som eventuellt är barnets mamma säger nej, då får vi inte- det är ju frivillighet. Lagstiftningen säger att vi har sekretess mot alla som inte är vårdnadshavare. Det görs olika aktiva försök i olika skeden. Men som sagt, det kan inte göras i oändlighet*

så om man inte får svar eller om den andra inte är intresserad eller hör av sig och kommer då slutar vi att göra försök och då kan man återuppta de igen om några år”.

Även Sven beskriver vårdnaden som en avgörande faktor för socialtjänstens arbete och jämför två olika fall där en av papporna har vårdnaden och den andra inte:

”Den ena pappan har jag inte haft mycket kontakt med, han har ju inte vårdnad. Det är ju skillnad också om man har vårdnad eller inte... Men den andra pappan arbetar vi aktivt med”. (Sven)

På frågan om man som socialsekreterare arbetar olika med mamman respektive pappan svarar socialsekreterarna olika. Både Agneta, Britt-Marie, Lisa och Sofie menar att de arbetar lika med mamman och pappan. Ingrid säger att det är olika och väldigt individuellt. Sven svarar dock att man i praktiken faktiskt arbetar olika, främst på grund av att det oftast är mamman som finns där men även beroende på att relationen mellan mamma och barn är annorlunda än relationen mellan pappa och barn:

”det är ju väldigt få barn som inte har kontakt med sin mamma men har kontakt med sin pappa. De är ju väldigt få medan det är ganska många barn som har kontakt med sina mammor men inte med sina pappor. Och det är ju ändå så att när man föds, så behöver man sin mamma. Man har mamman där men pappan kan dra. Han kan ju dra kvällen efter man har haft samlag. Han behöver inte vara med mer sen men mamman är ju där. Så på sätt och vis finns det ju en närhet och en anknytning som föds i sig självt av att bli mamma. Det behöver inte finnas det i att bli pappa. I extrema fall kan det handla om ett samlag du hade en gång och då blev du pappa”. (Sven)

Intervjuare: *Arbetar ni då olika med mamman och pappan?*

Sven: *”Ja, det får jag lov att säga att vi gör. Och det är väl för att det finns en sådan koppling mellan mamman och barnet”.*

Genom texten framgår det att Sven har uppfattningen att den biologiska påverkan är stark. Sven menar att det kan påverka vem som oftast har ansvaret för barnen men även att det har en påverkan på socialtjänstens arbete, vilket han tror är fallet.

8:3:1 Sammanfattning och diskussion

Från våra intervjuer får vi ta del av fall från olika socialsekreterare gällande barn där vi får goda exempel på hur det aktiva arbetet med pappor kan se ut. Det aktiva uppsökande arbetet består främst av att ringa och skicka brev till papporna för att försöka etablera en kontakt. Både Britt-Marie och Lisa berättar om var sitt fall, där det framgår att de arbetar väldigt aktivt med papporna. I Britt-Maries fall rör det sig mycket om pojken starka vilja att få kontakt med sin pappa. Hon berättar om hur de på möten pratar om pappan för att göra honom levande för pojken, vilket tyder på pappans betydelse för pojken som diskuterats i tidigare stycken. Även Lisa berättar om det aktiva arbete hon gör med pappan i hennes fall. Lisa och även andra intervjupersoner pratar om att det handlar mycket om motivationsarbete med papporna och att det i detta fall även rör sig om att få pappan att förstå vikten av sin närvaro. Sofie uttrycker att hon anser det viktigt att få papporna att känna delaktighet och hålla dem underrättade om barnets situation, vilket kan underlätta kontakten mellan papporna och barnen. Regnér (2006) menar att det idag finns en tendens att se pappan som maktlös och att han skall ”lockas” in i sitt ansvarstagande och förväntas inte, som mamman, naturligt ta sin plats. Regnér menar att detta synsätt leder till att mammor ensamma får ta konsekvenserna av föräldraskapet

samt att de ensamma även får bära ansvaret för barnets behov av umgänge med papporna. Hon menar att det finns en risk att socialsekreterare ser pappor som ”offer” och att socialsekreterarna förväntar sig att pappor vill vara delaktiga men att de även här måste stödjas och läras upp i sin fadersroll (Regnér 2006). Det som Regnér pratar om är inget som tydligt framkommit i våra intervjuer men vi ser dock vissa tendenser till att detta synsätt kan vara rådande då våra intervjupersoner pratar om att motivera papporna och få dem att känna delaktighet, men vi vet i och för sig inte om detta skiljer sig från deras arbete med mammorna.

Någonting som framgick tydligt i såväl enkätstudien som intervjuerna var det flertalet frånvarande pappor som socialsekreterarna fann svårigheter att etablera en kontakt med/aktivt arbeta med, mycket på grund av att de inte går att få tag på. Enligt socialsekreterarna kunde detta bero på att pappan exempelvis saknade fast bostad eller att de inte visste var han befann sig. En diskussion som gör sig gällande i våra intervjufrågor om det arbetet med dessa pappor är hur mycket energi man som socialsekreterare ska lägga ner på att inkludera en frånvarande pappa. Vår intervjuperson Agneta menade att man inte kan hålla på i all oändlighet med att inkludera dessa pappor. Dock är majoriteten av socialsekreterarna överens om att man ständigt bör göra upprepade försök att inkludera dessa pappor och att deras frånvaro kan ha negativa effekter på barnet. Johansson (2004) skriver om tidigare forskning som sökt kartlägga fadersfrånvaros effekter på barns och ungdomars psykiska och fysiska hälsa. Denna forskning har på ett relativt entydigt sätt påvisat ett negativt orsakssamband mellan fadersfrånvaro och barns fysiska, psykiska och sociala förhållanden, under 70- och 80-talet. Även om dessa orsakssamband idag kan upplevas som föråldrade återkommer detta resonemang ständigt i den offentliga debatten (Johansson 2004).

I våra intervjuer framgår det att socialsekreterarna själva uppfattar att de ständigt arbetar med papporna vid familjehemsplaceringar. Det framgår även att fyra av de intervjuade inte heller tror att de gör någon skillnad gällande om det är mammor eller pappor de arbetar med. Dock säger två av våra intervjupersoner, Ingrid och Sven, att de ändå tror att det kan finnas skillnader i praktiken med arbetet med de båda föräldrarna. Detta kopplar vår intervjuperson Sven samman med att mamman är den som föder barnet och att barnet den första tiden därför är starkt beroende av mamman, någonting som inte gäller pappan som i stort sett kan ”dra” när han behagar. Det som Sven beskriver kan jämföras med det som Vinnerljung (1996) skriver i tidigare forskning, att mammors problem kan ses som barnets problem medan pappornas livssituation sällan relateras till barnet på samma sätt. Han menar att det finns en risk att socialarbetarens föreställning påverkas av detta och att insatser då oftare riktas mot mammor (Vinnerljung 1996).

I dialogen kring hur socialsekreterarna bedriver arbetet med fäderna framkommer det i fyra av intervjuerna att vårdnaden kan ha en betydande, i vissa fall avgörande roll för hur man arbetar aktivt. Exempelvis pratar Sofie, i samband med ett fall där pappan är vårdnadshavare, om att man alltid tar kontakt, dels för att man är skyldig till det och dels för att pappan kan visa sig vara en sådan resurs. Sedan vid ett annat tillfälle diskuterar vi om hon söker upp frånvarande pappor och då svarar Sofie att hon alltid tar reda på om det finns en vårdnadshavare till. Dock säger hon att det inte är säkert att man lägger energi på kontakten om det inte finns en vårdnadshavare till. Agneta menar att de söker upp papporna men att de behöver godkännande från barnets mamma om det är hon som är barnets vårdnadshavare. Även Sven bekräftar detta då han säger att vårdnadsfrågan kan vara avgörande.

8:4 Synen på mödrar och fäder - Socialtjänsten och samhället

I vår intervju ställer vi frågor om socialsekreterarna uppfattar att det ställs högre krav på mammor än pappor från såväl deras sida som från samhället i stort. Samtliga intervjupersoner verkar vara överens om samhällets starka påverkan där de anser en mer traditionell syn fortfarande dominerar: *"Man förväntar sig naturligtvis att det skall vara på ett sätt i varje fall om man är kvinna... Vi har ju större förväntningar på kvinnor"*. (Britt-Marie)

Även om samtliga av intervjupersonerna bekräftar att det fortfarande råder vissa traditionella normer i samhället ställer sig fyra av de sex intervjuade tveksamma till om detta påverkar socialtjänstens arbete med föräldrar. Britt-Marie säger:

"I så fall är det av samhället i stort skulle jag vilja säga. Jag tror inte att socialtjänsten ställer högre krav på mammor. Men det finns nog en sådan bild kvar i samhället kanske, att mammorna skall klara mera. De skall klara av det bättre". (Britt-Marie)

Ingrid ställer sig tveksam till om socialtjänsten arbetar lika med mammor och pappor. Hon ger exempel utifrån ett fall där en pappa var vårdnadshavare och barnet blev omhändertaget och då flyttade pappan från Göteborg. Pappan hälsade aldrig på barnet och ansåg att det var barnet som skulle åka tåg i nästan sju timmar för att besöka honom, vilket Ingrid menar på något sätt godtogs av socialtjänsten. Så mamman blev vårdnadshavare istället och nu är det hon som åker dit och hälsar på så gott hon förmår. På frågan om man har olika förväntningar på mammor och pappor i arbete inom socialtjänsten svarar Ingrid:

"Jag tror tyvärr att man har det. På något sätt förväntar jag mig att denna mamma, där ungen bor så långt bort, skall åka dit någon gång då och då, men på något sätt accepteras det att pappan sitter där i sin kammare och tjuvar, så visst har man det. Men jag tror ändå att det är så, att man förväntar sig olika även om man försöker inbilla sig någonting annat". (Ingrid)

Även Sven håller med om detta och menar att det ställs andra krav på mammor än pappor även från socialtjänstens sida och inte endast av samhället i stort och han förklarar:

"Det är klart att det finns någon slags känsla att en mamma ska ta hand om sina barn medan en pappa kan göra som han vill, det finns det... En mamma är ju mamma men en pappa är ju inte alltid pappa, så det har ju med det att göra också. En pappa kan ju dra men det kan ju inte en mamma göra... Alltså där är vi aldrig jämlika". (Sven)

Intervjuare: Känner du att du som socialsekreterare har större krav på mammor?

Sven: *"Jag tror att vi, både samhället och socialsekreterare, räknar mycket mer med mammorna än med papporna och att de skall finnas där, så är det absolut"*.

Intervjuare: Arbetar ni då olika?

Sven: *"Ja, det får jag lov att säga att vi gör. Och det är väl för att det finns en sådan koppling mellan mamman och barnet... Jag tror att vi kan arbeta mycket mer med att stötta pappan"*.

Åter igen framhåller Sven de biologiska skillnaderna mellan mammor och pappor som han menar ligger till grund för att såväl socialtjänsten som samhället i stort ställer högre krav på mammor. Vidare menar Sven att detta i sin tur leder till att man i praktiken faktiskt arbetar olika med mamman och pappan.

8:4:1 Moderskap och faderskap – könsroller och tidig anknytning

Många av våra intervjupersoner kom in på, i samband med att vi samtalade kring olikheter i arbetet med mammor respektive pappor, ämnen som rör just moderns anknytning till barnet och hur de senare påverkar kontakten. Vår intervjuperson Sven pratar om den tidiga anknytningen och beskriver mammans kontakt till barnet som unik för kvinnan:

”Jag vill gärna tro att det beror på det här att man föder sitt barn, att man håller det, att man ser det... Är man inte där är man inte där och en mamma är där. Jag tror det beror på det. Och jag tror att den symbios som finns när man bär sitt barn, det kan jag aldrig dela som pappa. Jag har ju aldrig varit med barn. Den symbiosen försvinner ju inte bara för att man förlöser, jag tror inte det... Utan den lever kvar i amningen under en ganska lång tid och sen successivt kommer man in som pappa. Alltså barnet själv ser ju sig som ett med mamman men sen blir barnet alltid en egen person och i det blivandet av en egen person finns det också en pappa som kommer in. Men under de första veckorna eller månaderna är man fortfarande en del av sin mamma som man var när man fanns i magen. Och jag tror mycket ligger i det. En pappa behöver ju aldrig gå in. Behöver aldrig bli pappa”. (Sven)

Intervjuare: *Har man mer valfrihet i sitt föräldraskap som pappa?*

Sven: *”Ja, men det har man inte som mamma. Eller man kan ju lämna bort sitt barn på bb men hur vanligt är det?”*

Samtliga av intervjupersonerna pratar kring betydelsen att ha båda sina föräldrar och menar att de är lika viktiga för barnet. Under intervjuerna ställde vi följdfrågan om mammor och pappor kan ha *olika* betydelser för barnet utifrån om de är man eller kvinna. Sven pratar om manligt respektive kvinnligt:

”Sen kanske man skulle kunna fundera över det här med manligt och kvinnligt, alltså att det finns kvinnliga kvaliteter och manliga kvaliteter. Och att en man kan ha kvinnliga kvaliteter och en kvinna kan ha manliga kvaliteter. Men en pappa kan fylla alla de behoven likadant som en mamma kan fylla de behoven, men det kanske oftare är en kvinna som gör det”. (Sven)

Sofie menar även hon att manlig och kvinnlig identitet spelar in då man fungerar som olika förebilder. Även här framgår det att den tidiga anknytningen har betydelse för hur barnet knyter an med sina föräldrar:

”De har väl olika betydelse på det sättet att mammor och pappor generellt har olika betydelser. Kvinnlig respektive manlig identitet. Att vara en manlig eller kvinnlig förebild. Men det är rent generellt så som det är att vara mamma eller pappa”. (Sofie)

Intervjuare: *På vilket sätt?*

Sofie: *”Om det är en pojke är ju den biologiska pappan viktig för att han är en förebild för hur man skall vara som man och tvärtom. Ja de har*

olika betydelse, men det är inte bara för att det är ett familjehemsplacerat barn utan för att mamman och pappan har olika betydelse”.

Intervjuare: *Har de olika stor betydelse?*

Sofie: *”... jag tror inte att det har att göra med om man är mamma eller pappa, utan det har att göra med den första anknytningen. Och där är det väl oftast så att såsom vi sa nyss att mamman är viktigare på det sättet. Det tror jag, för det är också hon som har haft den första närkontakten”.*

Även Britt-Marie menar att vi som mammor och pappor/ män och kvinnor har olika betydelser även om vi är lika viktiga för barnet:

”Ja det är klart, vi är olika personer jag tänker mer så. Det är viktigt för alla barn att tänka på att det är mamma som har fött mig och så. Och hur var det när du väntade mig? Detta är frågor som bara mamma kan svara på. Men pappa har ändå en annan betydelse. Han är ju ändå del till hälften”. (Britt-Marie)

När det gäller just dessa tankar, om vilka olika krav som ställs på föräldrar och vad som anses höra mamman respektive pappan till, är givetvis någonting som kan komma att påverka kontakten mellan barnen och deras biologiska pappor. Denna påverkan sker från många olika håll och därmed även från familjehemsföräldrarna:

”... i familjehem kan det hända att de har svårare att acceptera att en mamma sviker sitt barn än att pappan gör det”. (Sofie)

Intervjuare: *Menar du att de är traditionella?*

Sofie: *”Ja, det tycker jag och det är mycket svårare att ha överseende med mammas brister än med pappas brister”.*

Sofie menar att även från familjehemmets sida ställs högre krav på mammor i rollen som omsorgsgivare och familjehemsföräldrarna har ofta en högre acceptansnivå gentemot pappornas agerande. Flera av våra intervjupersoner pratar kring det som Sofie tar upp och menar även de att familjehemmen många gånger lever efter mer traditionella familjemönster där man ställer andra krav på mammor än på pappor.

8:4:2 En förändrad syn på föräldraskapet? – Traditionell familjesyn och modern familjeteori

Ett av huvudsyftena med intervjuerna var att se till om det görs några skillnader mellan mammor och pappor och i så fall vad det grundar sig i. Vi ställde frågor kring hur man idag ser på rollen som förälder beroende på om man är man eller kvinna. I de flesta intervjuer kom det på tal hur man tänkte förr och hur man idag tänker om föräldraskapet samt om manligt och kvinnligt. Britt-Marie pratar i sin intervju om den förändring som skett bland pappor och menar att yngre pappor i dagens samhälle lättare känner sig bekväma i en mer omsorgstagande roll än pappor gjorde tidigare. Vi ställde frågan om vad det kan bero på att de äldre papporna är mer osäkra:

”Det tror jag handlar om det här med gamla förändringar och gamla föreställningar om vad en mamma är och vad en pappa är. Att det har blivit bättre att de yngre papporna absolut har mer självförtroende i sin papparoll och det betyder att de kan omsorgsbiten och fixa i hemmet och så. Men att de äldre papporna är sådär på att laga mat och allt det där... Det råder mer gamla föreställningar, de är mer traditionella. Och det är ju synd”. (Britt-Marie)

Vår intervjuperson Sofie tror inte bara att det är samhället som förändrats utan även socialtjänstens inställning och arbete där man numera tänker i större perspektiv.

”Jag kan tänka mig att synen har förändrats. Idag har man ett nätverkstänkande över lag. Inte bara när det gäller pappor utan hela släkten och att man också samlar hela nätverket. Det görs idag på ett annat sätt än vad man gjorde innan”. (Sofie)

De flesta av intervjupersonerna tycker således att samhället är på väg mot en mer jämställd syn på föräldraskapet men menar även att mycket av en mer traditionell syn på föräldraskapet lever kvar:

”Sen när vi har ett samhälle som är fifty/ fifty då har vi kommit någon vart. Då är det en naturlig sak att det lika väl är pappan som stannar ensam. Och mamman försvinner. Men det är väldigt långt dit”. (Agneta)

Agneta menar att det fortfarande är en lång väg till ett helt jämställt samhälle. Vidare diskuterar hon kring möjliga anledningar till att de gamla mönstren fortfarande lever kvar. Hon menar att mycket är kopplat till kvinnans kropp och det faktum att det är mamman som föder barnet. Agneta menar att ytterligare en påverkan på hur vi lever som män och kvinnor idag kan ha att göra med den kulturella mångfald som finns i vårt samhälle då andra kulturer kan ha en mer traditionell syn på kön och könsroller. Hon menar att den traditionella påverkan som finns många gånger är grunden till att så många mammor lever ensamstående med barnen och att det är vanligare att det är pappan som försvinner när familjen splittras. Detta kan även kopplas till de resultat som framgår i undersökningen av levnadsförhållanden (ULF) som även den visar att betydligt fler mammor än pappor är ensamstående med barn (www.scb.se 2008-05-05).

8:4:3 Sammanfattning och diskussion

Genom intervjuerna framgår det att socialsekreterarna uppfattar att traditionella normer, med modern i centrum fortfarande lever kvar och påverkar hur samhället är uppbyggt. Samtliga av socialsekreterarna har även uppfattningen att, i och med dessa normers starka påverkan, ställs det högre krav på mammans omsorgsförmåga och förmåga att ta hand om barnen. Utifrån den tidigare forskning som vi granskat kan man urskilja att många forskare (Johansson, H 2003, Franséhn 2003, Larsson, H 2003) visar på att mammor har högre krav på sig i föräldrarollen. Håkan Larsson (2005) skriver att det finns olika förväntningar i samhället bundna till kön. Genom detta konstruerar vi kön vilket i sin tur bidrar till att skapa en normerande bild av hur män och kvinnor är eller förväntas vara i olika sammanhang (Larsson, H 2005). Franséhn (2004) skriver om ”Good-enough mothering”, som är ett begrepp som definierar modern som någon, som genom empatisk förmåga, vet vilka behov barnet har och hur hon skall möta dessa behov. Begreppet syftar till de förväntningar som ställs på rollen som mamma vilket även det kan kopplas samman med det som socialsekreterarna beskriver, att det i samhället ställs högre krav på mammors förmåga att kunna ta hand om sina barn (Franséhn 2004).

Som framgår av intervjuerna pratar många av våra intervjupersoner om ämnen som rör manligt och kvinnligt när vi samtalade kring olikheter i arbete rörande föräldrar. Samtidigt var samtliga socialsekreterare noga med att poängtera att båda föräldrarna är lika viktiga för barnen. Dock beskrev både Sven, Sofie och Britt-Marie att man ändå kan ha *olika* betydelse som förälder. Den biologiska aspekten kopplat till kön är någonting som framgår tydligt, vilket blir intressant när man pratar om just familjehemsplacerade barn. Detta eftersom det enda barnet kanske har gemensamt med

sina föräldrar är just de biologiska banden, dock bör det tas hänsyn till att barnet kan ha bott hos sina föräldrar under en lång tid innan familjehemsplaceringen och då hunnit bygga upp en relation. Enligt Klein föds barnet med en förmåga till objektrelationer där den primära relationen gäller mammans kropp, vilken står i fokus för barnets fantasier. Hon menar att mammans kropp är barnets första universum och att de tidigare relationerna kommer att prägla hela framtidsbilden av världen (Franséhn 2004). Att mammans biologiska betydelse är en viktig del för barnets utveckling anser både Sven och Sofie i intervjuerna och menar att det faktum att mamman faktiskt burit och fött barnet ger henne starkare band och anknytning. Vidare funderar vi kring Kleins begrepp ”moderscentrering” och dess inverkan på föräldrar idag. Även här framgår tankar kring mamman som den primära, då hon kroppsligt är bunden till barnet på ett annat sätt än pappan och att detta är någonting som följer barnet hela livet (Franséhn 2003). Man kan ställa sig frågan om moderscentrering fortfarande är så dominerande att det än idag präglar föräldrar i frågan om vem som stannar kvar och tar hand om barnet vid en separation.

Om vi istället skulle utgå från det socialkonstruktivistiska synsättet, som Johansson (2006) tar upp, skulle den bättre kontakten till mamman snarare förklaras utifrån de konstruktioner som skapas i samhället. Foucault menar att ting, handlingar och händelser får betydelse och blir en accepterad sanning endast i en specifik historisk, kulturell och social kontext. Johansson skriver att synsättet innebär att vår kunskap antas vara en produkt av vårt sätt att definiera världen och inte en objektiv avspeglning av den. En form av institutionalisering sker då vanemässiga handlingar typifieras eller kategoriseras och genom denna institutionalisering blir sociala aktiviteter ”självklara” eller ”naturliga” och genom det så skapar vi gemensamma antaganden om verkligheten (Johansson 2006). På samma sätt som det går att förklara människors sätt att se på och ge mening åt föräldraskapet och vad som hör till, moderskap respektive faderskap, genom anknytningsteori går det att förklara genom socialkonstruktivismen. Dock blir det primära som skiljer synsätten åt att anknytningen härleds till biologin medan socialkonstruktivismen menar att det är vi själva som konstruerar de mönster som framgår i såväl samhället som hos våra intervjupersoner. Bland de socialsekreterare vi intervjuat framgår det att de har uppfattning om att det är en kombination av dessa två synsätt som råder och att det dels ser mammans band till barnet som betydelsefullt samtidigt som de tror att mycket grundar sig i det samhället konstruerat och byggt upp kring förväntningar på mammor och pappor.

Genom såväl tidigare forskning som genom intervjuerna kan konstateras att vi i dagens samhälle lever i gränslandet mellan det äldre traditionella synsättet, med tydliga familjestrukturer, och ett mer modernt synsätt där de givna könsrollerna börjat lösas upp. Någonting som blev intressant med vår kvalitativa undersökning var att se hur några socialsekreterare idag ser på föräldrarollen kopplat till om man är man eller kvinna. En intressant jämförelse flera av våra intervjupersoner gjorde var mellan hur fadersbilden såg ut förr och hur den ser ut idag. Thomas Johansson (2003) menar att olika fadersbilder har avlöst varandra historiskt, i det tidigare samhället dominerade bilden av den maktfullkomliga fadern. I det moderna samhället har fadern successivt förlorat denna position. Trots diskussioner om könsjämsliddhet och hur den frånvarande fadern ska kunna omvandlas till en mer omvårdande fader är mannens funktion mer skild från hemmet och familjen än kvinnans (Johansson, T 2003). Även Eva Magnusson (2006) menar att det på senare år har skett förändringar i vad manlig och kvinnlig könstillhörighet kan betyda. Både kvinnor och män idag gör saker som tidigare var otänkbara för en person av deras kön (Magnusson 2006). Det som tidigare forskare (Magnusson 2006, Johansson, T 2003) beskriver går att sammankopplas med det som Britt-Marie beskriver i intervjun, att de yngre papporna har större självförtroende i sin

papparoll och tar ett större ansvar för omsorg om barnen och hushållet, än vad äldre pappor gör.

Sammanfattningsvis framgår det enligt socialsekreterarnas uppfattning att samhällets syn med rötter i traditionella föreställningar om vad som anser som manligt respektive kvinnligt fortfarande underblåser hur pappors relation till sina barn ser ut i relation till mammornas. Socialsekreterarna utgår således utifrån denna bakgrund, att maktförhållandet mellan könen fortfarande är ojämlikt inom familjelivet. Plantin (2003) menar att patriarkala maktstrukturer på princip alla nivåer i samhället ger stöd åt traditionella normer och värderingar och att pappor genom sin starkare maktposition ges en större valfrihet än mammorna i exempelvis föräldraskapet. Även om en del män fortfarande intar en traditionell faderskapsposition har idag många män börjat forma ett nytt innehåll i faderskapet som innebär ett utökat deltagande i sitt familjeliv. Detta kan även kopplas till det som socialsekreteraren Britt-Marie beskriver, att det idag växt fram ett nytt faderskap där pappan har ett större självförtroende i sin roll som omsorgsgivande pappa. Dock verkar det vara så att socialsekreterarna uppfattar att pappor idag fortfarande har större valfrihet och de flesta pappor, även de som är mest jämställda i sitt agerande, drar ofta fördelar av de övergripande patriarkala maktstrukturerna i samhället. Plantin menar alltså att de förändringar som idag kan ses hos många fäder fortfarande sker inom ramen för starkt könssegregerade maktstrukturer i samhället (Plantin 2003).

9 SLUTDISKUSSION

Denna uppsats har undersökt hur kontakten ser ut mellan familjehemsplacerade barn och deras fäder. Vi har sammanlagt intervjuat sex socialsekreterare i olika stadsdelar samt gjort en enkätstudie som omfattar 190 barn. Socialsekreterarnas olika erfarenheter och berättelser skiljer sig åt men vi har ändå urskilt vissa likheter och mönster. Slutdiskussionen syftar till att belysa och problematisera familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska fäder samt professionellas upplevelse av vikten av kontakten, deras arbete samt deras föreställningar kopplat till kön och genus. Även studiens styrkor och begränsningar kommer att diskuteras samt intressanta aspekter för vidare studier inom området familjehem, som vi anser har relevans för framtiden.

Vi har i vårt arbete fört diskussioner kring det som framkommit i såväl vår undersökning som tidigare forskning - att mödrar har både mer och tätare kontakt med sina barn än fäder vid familjehemsplacering. Vidare har vi under studiens gång reflekterat kring vad detta kan bero på. Olika forskning pekar på olika möjliga samband såsom pappans situation både före och under placeringen, vårdnadsfrågan, socialtjänstens arbete och familjehemmets påverkan, vilket även till viss del vår studie gör. Vi ställer oss frågan om dessa förklaringsmodeller kan betraktas som ett faktum eller som obefogade hypoteser? Dock tror vi att de möjliga samband som studien pekar på kan kopplas samman med föreställningar om föräldrars olika konstruerade och biologiska roller. Vi frågar oss här om detta är förenligt med det som Petersson (2006) säger, att föräldrar som kommer i kontakt med socialtjänsten blir mer granskade, vilket kan leda till att de föreställningar som exempelvis Johansson (2006) och Magnusson (2006) menar finns i samhället gör sig mer tydliga. Det framgår genom vår undersökning att drygt hälften av de intervjuade socialsekreterarna själva upplever att de inte gör någon skillnad i arbetet med familjehemsplacerade barns biologiska mödrar och fäder. Detta ser vi som positivt med förutsättning att det efterföljs i praktiken. Samtidigt tror vi att det kan föreligga en risk om socialarbetarna upplever att de inte gör någon skillnad i arbetet med mammor och pappor då de kanske bortser från vissa

eventuella skillnader som de är omedvetna om. Hur socialtjänsten upplever dessa frågor anser vi som viktigt då socialarbetarnas roll bygger på att ha en stor öppenhet och ha en så icke stigmatiserande bild som möjligt. Vi anser att socialarbetaren har ett visst ansvar i sitt förhållningssätt gentemot olika grupper såsom män och kvinnor och mammor och pappor, eftersom man som professionell innehar en maktposition att kunna påverka såväl positivt som negativt.

Vi har även reflekterat kring de resultat som framkom genom enkätstudien som även de pekar på att en del är en klar överrepresentation av mödrar som har kontakt med barnen i jämförelse med fäderna. Då det resultat som framgick till stor del liknar det som framkommit i tidigare studier var resultatet i sin helhet vad vi väntat oss. Dock blev vi förvånade över att en så stor del av fäderna, en av fem, inte själva vill ha någon kontakt med sina barn. Vidare förvånades vi lite över att en del barn, en av tio, inte heller ville ha någon kontakt med sina biologiska fäder, eftersom det uttryckts av flertalet av våra intervjupersoner att föräldrarna kan ha gjort vad som helst men de upplever ändå att de biologiska föräldrarna är så oerhört viktiga.

Flertalet av våra intervjupersoner tog upp den biologiska aspekten och moderns anknytning till barnet. Vi upplevde det som intressant eftersom detta sätt att se på modern går hand i hand med psykoanalytiskt tänkande och anknytningsteori som är kopplat till mer traditionellt tänkande kring modern, någonting som vi valt att inkludera i vår studie. Under våra intervjuer har det framkommit att de flesta av våra intervjupersoner ändå präglas av de traditionella synsätt som fortfarande underblåser delar av vårt samhälle.

Vi tänker här att de traditionella synsätt, där modern ses som den primära omsorgsgivaren, påverkar de förändringar som sker idag gällande föräldraskap och synen på manligt respektive kvinnligt. Genom det traditionella tänkandet blir moderns överordnade föräldraroll inte föränderlig i den bemärkelsen att det är biologiskt kopplat till hennes kropp vilket inte förändras över tid. Utifrån detta har vi uppfattningen att detta synsätt kan medföra vissa svårigheter då det föreligger en risk att man förbiser pappans resurser då man antar att mammans band till barnet är starkare. Samtidigt tänker vi att den biologiska aspekten är viktig och att det är positivt om socialtjänsten tänker på exempelvis de biologiska rötterna och anknytningen då detta kan gynna arbetet med att inkludera de biologiska föräldrarna i barnets liv. Det framgår tydligt att socialtjänstens föreställningar och deras syn på föräldraskap och vad som hör moder respektive fader till har betydelse för utformningen av deras arbete. Vidare tänker vi att mödrars egen uppfattning om sitt moderskap och vad som förväntas av dem påverkar hur de förhåller sig till sina familjehemsplacerade barn medan detsamma gäller fäderna. Vi tänker här att de förväntningar som finns kan leda till att man som förälder ”lever upp” till dessa förväntningar och därmed bekräftar den bild som generellt råder. Detta resonemang stämmer väl överens med det socialkonstruktivistiska sättet att se på konstruktionen av föräldraroller.

Socialtjänsten bör dock ses som en del av ett större sammanhang och de föreställningar om föräldraroller som finns inom socialtjänsten finns även att återfinna i resten av samhället på alla nivåer. Vår fråga till socialarbetarna blir då huruvida de är medvetna om detta eller inte. Samhällets olika förväntningar på kön blir enligt oss en grundläggande faktor för hur arbetet med föräldrarna utformas. Om man utgår från att kön är någonting som skapas och konstrueras i vårt samhälle, tänker vi på vikten av att det samtidigt ständigt bör ifrågasätts. Vi tror att, för att kunna ifrågasätta de olika konstruktionerna, krävs det att man är medveten om att de finns i samhället, vilket samtliga av socialsekreterarna visar. Vi tycker att det är intressant att belysa socialsekreterarnas olika uppfattningar om påverkan på deras arbete med föräldrar och

de olika tankar de har om detta som tagits upp i studien. I studien framgår att endast två av våra intervjupersoner upplever att man även inom socialtjänsten har olika förväntningar på mödrar och fäder och att kraven inte sällan är högre på mödrarna. Vidare menar dessa två intervjupersoner att detta i sin tur faktiskt kan leda till att man arbetar olika med mödrar och fäder inom socialtjänsten. Att arbetet bedrivs olika i praktiken är ingenting som direkt framgår av intervjuerna, dock tror vi att föreställningar och olika förväntningar på kön påverkar allting omkring oss och att det även kan ha en viss påverkan på arbetet inom socialtjänsten.

Föreställningar om kön har idag börjat ifrågasättas i större utsträckning än innan och idag förs en könsdiskussion med fokus på föräldraskapet samt vad det innebär för mödrar respektive fäder, någonting som tidigare inte fanns närvarande på samma sätt (Magnusson 2006). Vi tänker att, då gamla föreställningar om hur en familj skall fungera löses upp, krävs det samtidigt att man som professionell har en bild av hur de nya familjestrukturerna kan se ut för att de skall fungera på bästa sätt. Som det framgår av intervjuerna med de professionella finns det idag många olika synsätt på föräldraskapet och dess innebörd. Vi föreställer oss att, då familjestrukturerna inte längre är självklara och det finns betydligt fler familjekonstellationer än tidigare, försvåras socialtjänstens arbete då man har mer att förhålla sig till och det krävs att man ständigt tar hänsyn till att det skall vara jämställt mellan kvinnor/män och mödrar/ fäder.

Någonting som vi dock anser bör ifrågasättas är om de mönster som visar att kontakten till modern är tätare med barnen, är någonting som är speciellt markant för familjehemsplacerade barn eller om det även rör barn som inte är familjehemsplacerade i samma utsträckning. Vi tror att det skulle kunna vara så att dessa barn blir mer synliga, då processen med familjehemsplaceringar går genom socialtjänsten och därigenom uppkommer diskussioner om kön och föräldraskap på ett tydligare sätt i dessa sammanhang. Dock visar den forskning om samlevnadsformer och familjetyp (ULF) som tidigare nämnt att betydligt fler mödrar än fäder är ensamstående med barn (www.scb.se 2008-05-04). Tankar kring vem studien representerar bör beaktas under hela uppsatsen eftersom den bygger på just familjehemsplacerade barn och tar därmed inte hänsyn till om de mönster som framgår gäller generellt för alla barn i samhället eller endast familjehemsplacerade barn. Vi menar således att de resultat som framkommit inte är representativa för alla barn i samhället, men heller inte för samtliga familjehemsplacerade barn.

I vårt empiriska material redovisar vi att våra intervjupersoner anser att de rådande mönster som finns i samhället är en kombination av synsättet där moderns biologiska anknytning till barnet står i fokus och det socialkonstruktivistiska synsättet. Vi tänker här att dessa perspektiv är förenliga med huruvida mönster går att förändra. Om man uppfattar världen som en produkt av det som vi själva konstruerat, det vill säga socialkonstruktivistiskt synsätt, har vi även kapacitet att förändra den. Genom detta blir det intressant för oss att diskutera kring socialarbetarnas uppfattningar om vad som kan vara orsaken till att fäder inte har kontakt med sina familjehemsplacerade barn i lika stor utsträckning som mödrar. Om vi då kopplar samman det med hur socialsekreterarnas olika synsätt skiljer sig åt, om man ser till traditionella eller till mer socialkonstruktivistiska mönster, kan vi anta att *vad* man uppfattar som orsak till att mammor har bättre kontakt med sina barn än pappor i sin tur kan påverka hur man arbetar med det. Utifrån detta tänker vi att det kan föreligga en risk. Om en socialarbetare utgår ifrån uppfattningen att mammas band till barnet är starkare än pappans kanske denne inte arbetar på samma sätt för att inkludera pappan då man har uppfattningen att det "naturligt" skall vara mamman som har den närmsta kontakten. Även detta är vi övertygade om att det är någonting väldigt individuellt men vill

samtidigt framhålla att vi tror att synen på vad som hör kvinnan respektive mannen till många gånger kan vara grunden för hur vi uppträder och agerar i vissa situationer.

Avslutningsvis vill vi framhäva att vi fått en positiv bild av socialtjänstens aktiva arbete med att inkludera de biologiska fäderna. Även om det i såväl vår studie som i tidigare forskning framgår att familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska fäder är sämre än kontakten med sina biologiska mödrar, har vi fått en ökad kunskap om de faktorer som kan tänkas spela in. Trots att vi anser att socialtjänsten ständigt kan förbättra sitt arbete med de biologiska fäderna (föräldrarna) har vi samtidigt fått uppfattningen att problematiken till viss del hamnar utanför det som socialtjänsten har möjlighet att påverka och att arbetet därför ibland blir dem övermäktigt.

Vår förhoppning är att vår studie skall inspirera läsarna och motivera till vidare forskning inom området familjehem. Något som växt fram under studiens gång, som vi inte haft möjligheter att utveckla i den utsträckning vi önskat, är familjehemmets inställning och påverkan på familjehemsplacerade barns kontakt med sina biologiska föräldrar. Detta är något som flertalet av våra intervjupersoner samtalat kring under intervjutillfällena och någonting som i vår studie visat sig ha en stor påverkan och hade varit intressant att lyfta fram ytterligare. I enkätstudien framkom ännu en fråga vi skulle vilja belysa som rörde antalet fäder som inte ville ha någon kontakt med sina barn. En intressant tanke skulle kunna vara att se till meningssamband till detta genom att utveckla frågan kvalitativt, någonting som vi inte haft utrymme för i vår studie. Efter att ha fördjupat oss inom området familjehem har vi uppfattningen att det är ett brett och betydelsefullt ämne, med många intressanta delar att fördjupa sig i.

10 REFERENSLISTA

10:1 Litteratur

Ambjörnsson, Fanny (2004): *I en klass för sig – genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront Förlag AB

Andersson, Gunvor (1995): *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur

Denscombe, Martyn (2000): *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur

Elofsson, Stig (2005): "Kvantitativ metod – struktur och kreativitet" I: Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Franséhn, Mona (2003): "Moderskapet - de motstridiga förväntningarnas arena" I: Bäck-Wiklund, Margareta/ Franséhn, Mona/ Johansson, Helena/Johansson, Thomas *Den dolda könsdiskursen: mödrar, söner och frånvarande fäder* Göteborg: Institutionen för socialt arbete

Franséhn, Mona (2004): *Den dolda triaden: Om ensamstående mödrar med söner och deras behov av stöd inom socialtjänsten*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete

Hansson, Kjell (2001): *Familjebehandling på goda grunder: en forsknings baserad översikt*. Växjö: Gothia

Havnesköld, Leif/ Risholm Mothander, Pia (2002): *Utvecklingspsykologi: psykodynamisk teori i nya perspektiv*. Stockholm: Liber Utbildning AB

Höjer, Ingrid (2001): *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete

Hwang, Philip/ Nilsson, Björn (2003): *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur

Johansson, Helena (2003): "Struliga grabbar och coola gubbar" I: Bäck-Wiklund, Margareta/ Franséhn, Mona/ Johansson, Helena/Johansson, Thomas *Den dolda könsdiskursen: mödrar, söner och frånvarande fäder* Göteborg: Institutionen för socialt arbete

Johansson, Helena (2006): *Brist på manliga förebilder: Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete

Johansson, Thomas (2003): "Den kluvna fadersbilden – Kultur, identitet och kropp" I: Bäck-Wiklund, Margareta/ Franséhn, Mona/ Johansson, Helena/Johansson, Thomas *Den dolda könsdiskursen: mödrar, söner och frånvarande fäder* Göteborg: Institutionen för socialt arbete

Johansson, Thomas (2004): *Faderskapets omvandlingar: frånvarons socialpsykologi*. Göteborg: Bokförlagt daidalos AB

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Håkan (2005): "Queer idrott" I: Kulick, Don (red): *Queersverige*. Stockholm: Natur och Kultur

Larsson, Sam (2005): "Kvalitativ metod – en introduktion" I: Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Laskar, Pia (2005): "Abnorma kroppar och europeisk heterosexualitet i kolonialismens kölvatten" I: Kulick, Don (red): *Queersverige*. Stockholm: Natur och Kultur

Lilja, John (2005): "Samhälls- och beteendevetenskapliga skalor" I: Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Magnusson, Eva (2006): *Hon, han och hemmet: genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och Kultur

Mattsson, Titti (2006): *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*. Uppsala: Författaren och Iustus förlag AB

Plantin, Lars (2003): "Faderskap i retorik och praktik. Om "nya" fäder i gamla strukturer" I: Bäck- Wiklund, Margareta/ Johansson Thomas *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur

Regné, Margareta (2006): *Familjebilder: om klientfamiljer, kontaktfamiljer och idealfamiljer*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete

Svenning, Conny (2003): *Metodboken: samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling: klassiska och nya metoder*. Stockholm: Lorentz Förlag

Vinnerljung, Bo (1996): *Svensk forskning om fosterbarnsvård: en översikt*. Stockholm: Liber utbildning AB

10:2 Artiklar

Andersson, Gunvor (2005): *Det är inte enkelt för barn i familjehem att bibehålla kontakten med ursprungsfamiljen*. Socionomen – fackskriften för kvalificerat socialt arbete. Nummer 4. Temanummer: Barn och familj i socialtjänstens regi

Petersson, Gunilla (2006): Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder: om socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg

10:3 Webbsidor

Statistiska Centralbyrån, Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) (2000-2001): *Samlevnadsform och familjetyp*. (Hämtad: 2008-05-04) [http:// www.scb.se/templates/tableOrChart__47900.asp](http://www.scb.se/templates/tableOrChart__47900.asp)

11 BILAGOR

11:1 Intervjuguide

Bakgrundfrågor:

- 1, Namn?
- 2, Vilken arbetsplats arbetar du på och vad har du för befattning?
- 3, Vilken yrkesutbildning har du och hur många år har du arbetat inom yrket?
- 4, Hur lång erfarenhet har du av familjehemsplaceringar?

Huvudfrågor:

- 5, Hur många barn placerar ni i familjehem på er enhet varje år?
- 6, Beskriv två olika fall där du tycker att kontakten fungerar bra respektive inte fungerar mellan familjehemsplacerade barn och deras biologiska fäder.
Bakgrundfakta för fallen:
Ålder på barnet?
Placeringstid?
Anledning till placering?
Hur ser kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna ut?
Hur ser kontakten mellan den biologiska modern respektive fadern och familjehemmet ut?
- 7, Arbetar du som socialsekreterare aktivt för att barnen ska bibehålla/upprätthålla kontakten med sina biologiska föräldrar? Om ja, hur? Utgå ifrån de två fallen.
- 8, Hur arbetar ni (aktivt) med barnets kontakt till den biologiska modern respektive den biologiska fadern? Om ni arbetar olika vad beror det på i så fall? Utgå de specifika fallen.
- 9, Vad tror du kontakten med den biologiska fadern/(modern) har för betydelse för barnet (med tanke på identitetsutvecklingen)? Utgå från det specifika fallen.
- 10, Vad tror du kan påverka kontakten mellan barnen och deras biologiska fäder?
- Kan du ge exempel på vilket sätt eller i vilka situationer?
- 11, Hur ställer ni er till om familjehemsföräldrarna, de biologiska föräldrar och barnets önskemål om kontakt till de biologiska föräldrarna står i kontrast till varandra? Kan ni ge något exempel på hur ni har hanterat det?
- 12, Har du som socialsekreterare upplevt att det ställs högre krav på mödrar och att de lättare kritiserar av såväl myndighetspersoner som samhället i stort, än fäder? Utgå ifrån de specifika fallen eller ge ytterligare exempel.
- 13, Om ni finner starka brister i moderns förmåga att ta hand om sitt barn anser du då att man utreder faderns omsorgsförmåga i den utsträckning man borde? Ge exempel.

14, Har du uppfattningen att det är vanligare att familjehemsplacerade barn har kontakt med sina biologiska mödrar än med sina biologiska fäder? Vad tror du att det beror på?

15, Tidigare forskning visa på att fler biologiska mödrar än fäder behåller kontakten med sina barn under familjehemsplaceringen. Vad tror du att det kan bero på?

16, Anser ni att mödrar respektive fäder har olika betydelse för barn? Om ja, vilka/på vilket sätt?

17. Har ni olika förväntningar på fäderna respektive mödrarna gällande umgänget med barnen? Utveckla.

11:2 Enkät

Göteborgs Universitet
Institutionen för socialt arbete
Handledare: Monica Nordenfors

Ålder på barnet? _____
Hur länge har barnet varit familjehemsplacerat? _____

Frågor kring barnets kontakt med *modern*.

1. Hur ser kontakten ut mellan det familjehemsplacerade barnet och den biologiska modern?

Har kontakt 2-3 gånger i månaden

Har kontakt 1 gång i månaden

Har kontakt en gång i halvåret

Har kontakt mer sällan

Har oregelbunden kontakt

Har ingen kontakt

Har annan kontakt, vilken? _____

2. Vilken typ av kontakt har barnet med sin biologiska moder?

Träffas

Annan kontakt, vilken?

Frågor kring barnets kontakt med *fadern*.

1. Hur ser kontakten ut mellan det familjehemsplacerade barnet och den biologiska fadern?

Har kontakt 2-3 gånger i månaden

Har kontakt 1 gång i månaden

Har kontakt en gång i halvåret

Har kontakt 1 gång om året

Har kontakt mer sällan

Har oregelbunden kontakt

Har ingen kontakt

Har annan kontakt,
vilken? _____

2. Vilken typ av kontakt har barnet med sin biologiska fader?

Träffas

Annan kontakt, vilken?

3. Om barnet träffar fadern ***1 gång om året eller mindre***, vad beror det på? Kryssa i det alternativ som passar bäst.

Fadern okänd

Fadern avliden

Fadern vill inte ha kontakt

Fadern bor utomlands

Vet inte

Annat alternativ, vilket?

Tack för din medverkan!

